

Modern Diplomasi Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejileri ve Dinî Diplomasinin Önemi

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 21 Mayıs 2024 Kabul Tarihi: 19 Eylül 2024

✉ **Yusuf Ay**

DİB / Presidency of Religious Affairs
Başkanlık Vaizi / Presidential Preacher
<https://ror.org/007x4cq57>
<https://orcid.org/0000-0001-7193-5725>
yusuf.ay@diyanet.gov.tr

Öz

Diplomasi insanlık tarihi boyunca uluslararası ilişkileri barışçıl bir doğrultuda yürütme hedefi taşımıştır. Tarihte devletler ve toplumlar arasında önemli bir rol oynayan diplomasi, modern dünyada iletişim teknolojileri, ekonomik entegrasyon, göçler ve siyasi değişimlerle daha da önem kazanmıştır. Bu gelişmeler diplomasiyi devlet merkezli olmaktan çıkarıp kamu diplomasisi ve sivil toplum kuruluşları gibi yeni aktörlerle genişletmiş, özellikle dinî diplomasi gibi yeni alanlarda da etkin bir rol oynamasını sağlamıştır. Dinî diplomasi, dinin uluslararası ilişkilerdeki işlevine yeni bir bakış açısı getirerek farklı kültürler arasında anlayış ve köprüler kurma potansiyeline sahiptir. Bu yaklaşım, global sorunlara karşı kapsayıcı ve çok boyutlu çözümler sunarak toplumlar arası iş birliğini arttırmaktadır. Makalenin amacı, Hz. Peygamber'in diplomatik iletişim stratejilerinin modern diplomasiye nasıl entegre edilebileceğini incelemek ve dinî diplomasinin uluslararası ilişkilerdeki önemini ve potansiyelini tartışmaktır. Çalışmada, Hz. Peygamber'in diplomatik stratejileri tarihsel bağlamda analiz edilerek, modern diplomasiye uygulanabilirliği araştırılmıştır. Yöntem olarak, Medine Sözleşmesi ve Hudeybiye Antlaşması gibi tarihsel örnekler üzerinden dinî diplomasinin temel ilkeleri ve pratikleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, Sünnet, Dinî Diplomasi, İletişim, Strateji.

* Bu makale CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Prophet's Diplomatic Strategies and the Significance of Religious Diplomacy within the Framework of Modern Diplomacy

Research Article

Received: 21 May 2024 Accepted: 19 September 2024

Abstract

Throughout human history, diplomacy has aimed to conduct international relations in a peaceful manner. Historically, diplomacy has played a significant role between states and societies, and in the modern world, it has gained even more importance with communication technologies, economic integration, migrations, and political changes. These developments have expanded diplomacy beyond being state-centric, incorporating new actors such as public diplomacy and non-governmental organizations, and allowing it to play an active role in new areas, especially religious diplomacy. Religious diplomacy offers a new perspective on religion's function in international relations, with the potential to foster understanding and build bridges between different cultures. This approach provides inclusive and multi-dimensional solutions to global issues, thereby enhancing inter-societal cooperation. The aim of this article is to examine how the diplomatic communication strategies of the Prophet Muhammad can be integrated into modern diplomacy and to discuss the significance and potential of religious diplomacy in international relations. The study analyzes the Prophet Muhammad's diplomatic strategies in a historical context and explores their applicability to modern diplomacy. The methodology involves examining historical examples such as the Constitution of Medina and the Treaty of al-Hudaybiya to analyze the fundamental principles and practices of religious diplomacy.

Keywords: Hadith, Prophet Muhammad, Sunnah, Religious Diplomacy, Communication, Strategy.

* This article is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Summary

Diplomacy has always aimed to conduct international relations through peaceful means. Playing an essential role between states and societies, diplomacy in the modern world has transitioned from a state-centric structure to a broad framework that includes new actors such as public diplomacy and civil society organizations, driven by communication technologies, economic integration, migrations, and political changes. These developments have enabled religious diplomacy to play an active role in international relations.

Religious diplomacy brings a new perspective to the role of religion in international relations, offering the potential to build understanding and bridges between different cultures. The diplomatic communication strategies of the Prophet Muhammad model modern religious diplomacy, offering peaceful solutions among different countries and cultures. This study aims to better express the role of religious diplomacy in the context of modern diplomacy and examines how the Prophet Muhammad's diplomatic communication strategies can be integrated into modern diplomacy.

The Prophet Muhammad's diplomatic approaches were based on a management understanding focused on peace and reconciliation. During his time, he mediated between various tribes, religions, and communities, resolving conflicts through peaceful methods. The Constitution of Medina and the Treaty of al-Hudaybiya are the most significant examples demonstrating his mastery in this field. These agreements established long-term peace among communities of different beliefs and cultures and created a diplomatic relationship model based on mutual respect.

After the Prophet Muhammad's migration to Medina, the Constitution of Medina aimed at forming a society based on mutual respect and tolerance among communities of different faiths and cultures. This constitution contributed to strengthening Medina's social and political structure, establishing developments in education, judiciary, military, and financial fields. The Treaty of al-Hudaybiya aimed for long-term peace and laid the groundwork for the Muslims' peaceful entry into Mecca and the spread of Islam. The Prophet's patient and determined attitude played a critical role in the success of this treaty.

The Prophet Muhammad's diplomatic strategies contain many teachings that can be integrated into modern diplomacy. A diplomacy understanding based on moral principles, justice, equality, and human rights continues to be relevant in today's international relations. Religious diplomacy helps create a more inclusive and multi-dimensional dialogue environment in international relations by promoting mutual understanding and respect.

Modern diplomacy, as a dynamic and continuously evolving field, plays a critical role in regulating international relations. Religious diplomacy brings a new perspective to this field, offering the potential to build bridges between different cultures and belief systems. The integration of the Prophet Muhammad's diplomatic strategies into modern diplomacy can significantly contribute to increasing peace and cooperation in international relations. The importance and potential of religious diplomacy are recognized as indispensable tools in solving global problems and strengthening inter-community cooperation. The opportunities presented by religious diplomacy are of critical importance for adopting a more just, equitable, and humane approach in international relations. Therefore, religious diplomacy plays a vital role in developing strategies that promote peace and cooperation in international relations both theoretically and practically.

The Prophet Muhammad's diplomatic approaches contain many valuable lessons applicable to today's complex diplomatic environment. His approach to diplomacy, focusing on peace and tolerance, provides many principles and practices that can be adapted to modern diplomacy. The Constitution of Medina fostered a culture of coexistence and mutual respect among communities of different faiths and cultures, establishing significant contributions to societal peace through regulations in education, judiciary, military, and financial fields.

The Treaty of al-Hudaybiya exemplifies the Prophet Muhammad's patient and determined diplomacy approach. This treaty allowed Muslims to enter Mecca peacefully and facilitated the spread of Islam across a broader region. The Prophet's diplomatic strategies offer many valuable teachings that can be integrated into modern diplomacy. His principles of morality, justice, equality, and human rights-based diplomacy continue to be relevant in today's international relations.

Religious diplomacy fosters mutual understanding and respect, contributing to creating a more inclusive and multi-faceted dialogue environment in international relations. Within the dynamic and constantly changing structure of modern diplomacy, religious diplomacy holds the potential to build bridges between different cultures and belief systems. Therefore, religious diplomacy is recognized as an essential tool in solving global problems and strengthening inter-community cooperation.

The opportunities presented by religious diplomacy are vital for adopting a more just, equitable, and humane approach in international relations. Both theoretically and practically, religious diplomacy plays a critical role in developing strategies that promote peace and cooperation in international relations. The Prophet Muhammad's understanding of diplomacy can offer significant contributions to increasing peace and cooperation in international relations. Hence, religious diplomacy is indispensable for solving global problems and strengthening inter-community cooperation. The integration of the Prophet Muhammad's diplomatic approaches into modern diplomacy will provide significant contributions to the development of a more just and humane understanding in international relations.

Giriş

İnsanlık tarihinin erken dönemlerinde, göçebe toplumların yerleşik hayata geçişi ve devletlerin oluşumu ile başlayan diplomatik faaliyetler, tarih boyunca sürekli bir gelişme sürecinden geçerek her dönemde varlığını sürdürmüş, her zaman etkin ve önemli bir gerçeklik olarak kendini göstermiştir.

Başlangıçta, insanlar basit ve iptidai bir yaşam sürdürürken, temel ihtiyaçlarını doğrudan doğaya bağlı olarak karşılamıştır. Ancak zamanla, nüfusun artması ve toplumların karmaşıklaşması ile birlikte siyasi ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni durum, farklı topluluklar arasında iş birliği, müzakere ve anlaşmazlıkların uzlaşılı yoluyla çözülmesi ihtiyacını doğurmuştur.¹ Diplomasi, bu ihtiyaca cevap veren bir sistem olarak gelişmiştir. Yunanca “diploma” kelimesinden türeyen “diplomasi”², başlangıçta bir belge veya yazılı izni ifade ederken³, zamanla devletler arası ilişkilerin yönetimini tanımlayan bir terim haline gelmiştir.

18. yüzyıla kadar diplomasi “belgelerin incelenmesi bilimi” olarak tanımlanırken, sonrasında arşiv koruma, uluslararası antlaşmaların değerlendirilmesi ve incelenmesi gibi konulara odaklanan bir bilim dalı olarak gelişmiştir.⁴ Daha sonra milletler arasındaki tarihî etkileşimlerin izlerini taşıyan diplomasi, ad hoc⁵ yaklaşımların ötesine geçerek⁶ kurumsal

¹ Ali Abdulfettah - Muhammed Halil, *Usûlü'l-alâkati'd-diplomasiyye ve'l-konsaliyye* (Amman: Merkezü'l-İlmi li'd-Dirasati's-Siyasiyye, 2005), 32.

² Mehmet Ali Kapar, *Heyetler: Hz. Peygamber Dönemi'nde Diplomasi* (İstanbul: Endülüs, 2017), 23; Abdulfettah - Halil, *Usûlü'l-alâkati'd-diplomasiyye ve'l-konsaliyye*, 15.

³ Barış Özdal - Kutay Karaca, *Diplomasi Tarihi - I* (Bursa: Dora Yayınları, 2017), 41.

⁴ Umur Uzer, *Uluslararası ilişkilerin Temel Kavramları. Uluslararası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler*, ed. Haydar Çakmak (Ankara: Barış Kitapevi, 2007), 23; Detaylı bilgi için bk. Hüner Tuncer, *Diplomasinin Evrimi; Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasıye* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009).

⁵ Ad hoc diplomasi, önceden belirlenmiş bir strateji yerine, anlık olarak ortaya çıkan durumların gerektirdiği şekilde esnek ve hızlı diplomatik manevraları ifade eden Latince bir kavramdır. Bu yaklaşım, değişen koşullara ve beklenmedik gelişmelere anında cevap verebilmek için esneklik ve uyumluluk gerektirir. Ad hoc diplomasi, planlanmış ve uzun vadeli diplomasi stratejilerinden farklı olarak, anlık kararlar ve çözümler üretmek mevcut duruma hızla uyum sağlar. Bu, uluslararası ilişkilerde dinamik ve değişken koşullara hızlı bir şekilde adapte olmayı mümkün kılar. Detaylı bilgi için bk. Erdem Eren, “Geleneksel Diplomasiden Modern Diplomasıye Diplomasinin Tarihsel Evrimi”, *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi* 1/1 (2021), 35; Selim Argun - Ümit Keskin, “Erken Dönem İslam Diplomasisinde Hediye”, *İslami İlimler Dergisi* 15/1 (Mart 2020), 61; Aydın Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021), 5.

⁶ Bk. Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 13. İlk dönem diplomasi faaliyetleri, bugün bildiğimiz modern diplomasi uygulamalarından oldukça farklıdır ve daha çok belirli temel işlevlere odaklanmıştır.

ve sürekli bir nitelik kazanmıştır.⁷ Antik Yunan, Roma, Bizans, Sâsânî İmparatorluğu ve erken dönem İslâm diplomasisinde gözlemlenen elçilik uygulamaları, zaman içinde evrilmiştir. Şöyle ki: Bu dönemlerde elçilerin görevi, savaş sonrası barış görüşmeleri, esir değişimi, ekonomik, siyasi ve kültürel iş birlikleri kurmak, kendi dinlerini yaymak ve üçüncü ülkelerle ilgili ortak politikalar geliştirmektir.⁸ Ancak artan bürokrasi ve özellikle İtalyan Şehir Devletleri'nin öncülük ettiği gelişmelerle birlikte, diplomasi giderek devletler arası antlaşmalar yapma, sınır güvenliğini müzakerelerle sağlama ve ittifaklar kurma gibi amaçlara odaklanan daha sürekli ve kurumsal bir sürece dönüşmeye başlamıştır.⁹

Bu süreçte, elçiliklerin rolü ve işlevi önemli ölçüde genişlemiştir. Elçiler artık sadece mesaj taşıyıcıları değil, aynı zamanda devletlerin politik, ekonomik ve askeri çıkarlarını müzakere eden, koruyan ve ilerleten temsilciler haline gelmiştir. Böylece diplomasi, barışın korunmasında ve uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. Bu dönüşüm, elçiliklerin kalıcı hale gelmesine yol açmıştır. Sürekli elçilikler,¹⁰ devletler arasında sürekli bir iletişim ve temsil kanalı sağlayarak uluslararası ilişkilerin daha istikrarlı ve öngörülebilir olmasına katkıda bulunmuştur. Rönesans dönemi ile başlayan sürekli diplomasi süreci, 15. yüzyılda Kuzey İtalya'da uygulanmaya başlanmış ve 16. yüzyılda Kuzey ve Batı Avrupa'ya yayılmıştır.¹¹ Örneğin İtalya'daki büyük kent devletleri arasında güven sorunu¹² ve sürekli rekabet nedeniyle, bu devletler diplomatik görüşmeler yoluyla savaş çıkmadan önce sorunlarını çözmeyi hedeflemiştir. Bu nedenle, sadece birbirleri arasında değil, kendileri için tehdit olarak algıladıkları diğer ülkelerde de temsilciler bulundurmaya yönelmişlerdir.¹³ Bu süreçlerin devamında, 17. yüzyıl itibarıyla diplomasi, kurumsal bir yapı kazanmaya başlamış ve bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.¹⁴ Bundan sonraki süreçte diplomasi modern anlamda bir

Bu dönemde diplomasi, öncelikle haber ulaştırma, evlilik törenleri düzenleme, antlaşma imzalama ve savaşta ölümlerin değişimi gibi görevleri üstlenmiştir.

⁷ Eren, "Geleneksel Diplomasi Modern Diplomasiye Diplomasinin Tarihsel Evrimi", 35; Argun - Keskin, "Erken Dönem İslam Diplomasisinde Hediye", 61.

⁸ Casim Avcı, *İslam- Bizans İlişkileri* (İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2003), 82.

⁹ Hüner Tuncer, *Küresel Diplomasi* (Ankara: Ümit Yayıncılık, 2006), 16.

¹⁰ Sürekli diplomasiye geçiş, 15. yüzyılda İtalyan kent devletlerinin birbirlerinin başkentlerinde daimi elçiler bulundurmaya başlamasıyla ortaya çıktı. Abdulfettah - Halil, *Usûlü'l-alâkati'd-diplomasîyye ve'l-konsaliyye*, 48.

¹¹ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 74.

¹² Abdulfettah - Halil, *Usûlü'l-alâkati'd-diplomasîyye ve'l-konsaliyye*, 49.

¹³ Detaylı bilgi için bk. Amal Diylemi, *et-Tanzimu'l-kanuni ed-düveli li'l-alakati'd-diplomasîyye* (Cezayir: el-Mektebetü'l-Kanuniyye, 2012), 77-79.

¹⁴ Abdulfettah - Halil, *Usûlü'l-alâkati'd-diplomasîyye ve'l-konsaliyye*, 57; İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 81.

devletler arası ilişkiler yönetimi aracı haline gelerek, günümüzdeki şeklini almaya başlamıştır.

Günümüzdeki diplomasi, belirli kurallar ve protokollerle düzenlenmiş bir meslek olarak kabul edilmektedir ve bu anlayışın temelleri büyük ölçüde 1814'teki Viyana Kongresi'nde atılmıştır.¹⁵ Viyana Kongresi, uluslararası diplomasi alanında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir, çünkü katılımcı devletler, diplomatların statüsü, ayrıcalıkları ve görevlerinin yanı sıra uluslararası ilişkilerde izlenecek protokoller ve prosedürler konusunda kapsamlı kararlar almıştır.¹⁶ Bu kararlar, modern diplomasi pratiğinin temelini oluşturmuş ve devletler arası ilişkilerin düzenlenmesinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Viyana Kongresi, aynı zamanda diplomatik ilişkilerin standardizasyonu ve uluslararası hukukun gelişimi açısından da büyük öneme sahiptir, zira bu kararlar günümüzdeki diplomatik süreçlerin ve uygulamaların bel kemiğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek, çatışmaları önlemek ve ortak çıkarları teşvik etmek amacıyla, diplomatik usuller ve kurallar oluşturulmuştur. Bu süreç, insanlık tarihinin ilerlemesiyle birlikte giderek daha kurumsal bir hal almış, böylece modern diplomasi anlayışının temelleri atılmıştır.

1. Modern Diplomasi Bağlamında Dinî Diplomasinin Önemi

1.1. Modern Diplomasi ve Dinî Diplomasinin Kesişim Noktaları

Modern diplomasi ve dinî diplomasinin kesişim noktaları, uluslararası ilişkilerde her iki alanın nasıl bir araya geldiğini ve birbirini nasıl etkilediğini anlamak için büyük önem taşımaktadır. Modern diplomasi, devletler arası ilişkileri düzenlemek için kullanılan temel bir dış politika aracıdır. Devletin dış politika hedeflerini gerçekleştirmede kritik bir rol oynamakta ve dış ilişkileri sürdürmek için resmî yöntemler ve araçlar bütününe kapsamaktadır.¹⁷ Diplomasi, siyasi, ekonomik ve kültürel konuları içeren geniş bir alanı kapsar ve uluslararası sorunlara anlayış ve nezakete dayalı çözümler üretmeyi amaçlar. Her ne kadar bazen “savaşın başka araçlarla yürütülmesi” şeklinde eleştirilse de temelde ülkeler arası iyi ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesine odaklanmaktadır.¹⁸ Bu bağlamda, günümüzde diplomasi, devletler arası ilişkilerde sorunların çözümünde barışı ve anlayışı teşvik eden en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, diplomasiyi sadece devletler arası ilişkileri düzenleyen bir araç olarak değil, aynı zamanda uluslararası sorunları iki tarafın da

¹⁵ Tuicakademi, “Devletler Arası İlişkilerin Gelişimi”, (Erişim 16 Aralık 2023).

¹⁶ Eren, “Geleneksel Diplomasiden Modern Diplomasieye Diplomasinin Tarihsel Evrimi”, 42.

¹⁷ İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 3.

¹⁸ İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 3.

menfaatini gözeterek çözmeye çalışan bir mekanizma olarak ön plana çıkarmaktadır. En etkili diplomatik kanallar arasında müzakere ve temsil yer almaktadır;¹⁹ bu kanallar, devletler arası ilişkilerin barışçıl yönetimi, anlaşmazlıkların çözümü ve uluslararası iş birliğinin teşvik edilmesinde kilit rol oynamaktadır.²⁰ Diploması, birçok devletin dış politikasında merkezi bir öneme sahiptir ve teknik kapasite ile insan kaynakları açısından güçlü bir dış işleri yapısı, uluslararası arenada ülkelere ek güç ve prestij sağlamaktadır.

21. yüzyılda, küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte diploması, devletler arası ilişkilerin ötesine geçerek farklı kültürler ve inanç sistemleri arasındaki diyalogu da içerecek şekilde genişlemiştir. Bu süreç, kamu diplomasisinin yükselişiyle eş zamanlı olarak gelişmiştir. Böylelikle kamu diplomasisi,²¹ geleneksel devletler arası diplomatik ilişkilerin dışında, kültürel değişim, karşılıklı anlayış ve uluslararası topluluklar arası etkileşimi teşvik eden, modern uluslararası ilişkilerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.²² İki alanın bu şekildeki gelişimi, diplomasıyı hükümetler arası bir faaliyetten daha da ileriye taşıyarak, küresel toplulukta daha geniş katılımı ve çeşitliliği destekleyen bir platforma dönüştürmüştür.²³

Kamu diplomasisi bağlamında, dinî diploması veya inanç diplomasisi

¹⁹ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diploması Sözlüğü* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2016), 125-126.

²⁰ Elvin Abdurrahmanlı - Egemen Bağış, “Diploması Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diploması Türleri”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (31 Ocak 2021), 142; Tuncer, *Küresel Diploması*, 15.

²¹ Kamu diplomasisi, bir devletin diğer ülkelerin vatandaşlarıyla kurduğu ilişkilerin tümünü kapsayan ve diplomatik çabaların geniş bir yelpazesini ifade eden bir terimdir. Bu tür bir diploması bir ülkenin diğer milletlerin halklarıyla etkileşimde bulunarak, kültürel, eğitimsel, bilgilendirme ve ilişki kurma faaliyetleri yoluyla pozitif bir algı oluşturmayı ve karşılıklı anlayışı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Kamu diplomasisi, yalnızca hükümetler arası resmi politikalarından ibaret olmayıp, kültürlerarası ilişki ve uluslararası toplum içindeki etkileşimleri güçlendirmeyi hedefleyen çok boyutlu bir diploması formatıdır. Bu yöntem, uluslararası ilişkilerde devletlerin sadece birbirleriyle değil, aynı zamanda dünya halklarıyla da bağlantı kurmasının önemini vurgulamaktadır. Kamu diplomasisinin bu yönü, devletlerin küresel düzeyde daha geniş ve kapsayıcı bir diplomatik strateji izlemelerine olanak tanımaktadır. Bk. Abdurrahmanlı - Bağış, “Diploması Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diploması Türleri”, 146; *Kamu Diplomasisi Nedir?* (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, 2022); Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 18, 19.

²² Meryem Okumuş, “Bir Dini Diploması Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Dijital Hesaplarının Diyalogsal İlişki Açısından Analizi”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Haziran 2021), 158.

²³ Eren, “Geleneksel Diplomasiden Modern Diplomasıye Diplomasinin Tarihsel Evrimi”, 53.

giderek artan bir öneme sahiptir.²⁴ Kamu diplomasisi, ulusal çıkarları genişletmek ve “Yumuşak Güç” olarak nüfuzunu artırmak amacıyla dinin insanlar üzerindeki derin etkisini ve önemini göz ardı etmemektedir.²⁵ İnanç diplomasisi veya dinî diplomasi, uluslararası ilişkilerde dinî hassasiyetleri göz önünde bulunduran bir kamu diplomasisi dalıdır. Bu disiplin, geleneksel diplomasi yöntemleriyle çözülemeyen kimlik temelli çatışmaların çözümünde dini unsurları kritik bir faktör olarak değerlendirmektedir. İnanç diplomasisi, kültürel ve dinî farklılıkları dikkate alarak barış ve uzlaşma süreçlerine katkıda bulunmayı ve devletler arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası arenada dinî aktörlerin ve değerlerin önemini vurgularken, dinî liderler ve kurumların diplomatik girişimlerde etkin bir şekilde kullanılmasını savunmaktadır.²⁶

Hız. Peygamber'in diplomatik stratejileri ve modern diplomasi çerçevesinde dinî diplomasinin önemi üzerine yapılan çalışmalar, bu yaklaşımların günümüz uluslararası ilişkilerinde nasıl uygulandığını derinlemesine incelemektedir. Bu bağlamda, Nizamettin Çelik'in *Hız. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri* adlı doktora tezinde ve “Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Dış İlişkiler Stratejisi” başlıklı makalesinde, Hız. Peygamber'in dış ilişkilerde izlediği temel ilkeler ve stratejiler kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Çelik, Hız. Peygamber'in diplomatik yaklaşımlarını modern uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirerek, bu stratejilerin barış ve uzlaşma süreçlerindeki rolünü vurgulamaktadır. Yusuf Sayın'ın “Din ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı” başlıklı makalesi, İslâm'ın uluslararası ilişkiler ve dış politika kuramlarını tarihsel ve teorik bir perspektiften ele almakta ve ortaya koyulan prensipler hakkında bilgi vermektedir. Casim Avcı'nın *İslam-Bizans İlişkileri* kitabında, Hız. Peygamber'in Bizans ile olan diplomatik ilişkileri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Recep Doğan'ın “Conflict Resolution Forms in the Life of Prophet Muhammad” makalesi, Hız. Peygamber'in yaşamındaki çözüm yöntemlerini ve liderlik becerilerini incelemektedir. Selim Argun ve Ümit Keskin'in “Erken Dönem İslam Diplomasisinde Hediye” adlı makalesi, dinî diplomasi kapsamında hediyeleşme pratiğini analiz ederek, bu geleneğin diplomatik ilişkilerdeki rolünü vurgulamaktadır. Mehmet Ali Kapar'ın *Heyetler: Hız. Peygamber Dönemi'nde Diplomasi* adlı eseri, Hız. Peygamber'in diplomasi faaliyetlerini detaylandırmakta ve bu dönemdeki diplomatik heyetlerin önemini ortaya

²⁴ Abdurrahmanlı - Bağış, “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri”, 148.

²⁵ Mehmet Baydemir, “Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya Yönelik İnanç Diplomasisi”, *İçtimaiyat Dergisi* 6/1 (Ocak 2022), 348.

²⁶ Tasam (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi), *Stratejik Vizyon Belgesi İnanç Diplomasisi “Sektörel Diplomasi İnşası”* (PDF: Tasam Yayınları, 2015) 2.

koymaktadır. Hüseyin Yılmaz'ın "Medine Sözleşmesi Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü" adlı makalesi, Medine Sözleşmesi'nin birlikte yaşama kültürü üzerindeki etkilerine değinerek, diplomasinin toplumsal barışa katkılarını irdelemektedir. Mücahit Yüksel'in "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler" başlıklı çalışması, İslâm diplomasinin tarihsel bir örneği olarak Hudeybiye Antlaşması'nı incelemektedir. Meryem Okumuş'un "Bir Dini Diploması Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Dijital Hesaplarının Diyalogsal İlişki Açısından Analizi" adlı makalesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dijital platformlar üzerindeki faaliyetlerini ve dinî diploması aktörlerinin dijital çağda nasıl bir rol oynadığını analiz etmektedir. Mehmet Özkan'ın "Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diploması" başlıklı makalesi, Türk dış politikasında dinî diplomasinin ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolünü ve önemini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu çalışmalar, Hz. Peygamber'in diplomatik stratejilerinin ve dinî diplomasinin önemini vurgulamakta ve bu konuda derinlemesine analizler sunmaktadır.

Mehmet Özkan'ın da belirttiği gibi, dinî diploması modern diplomaside önemli bir rol üstlenmekte ve örtüşmektedir. Benzer şekilde, dinî kurumlar ve topluluklar, insani yardım ve sosyal hizmet projelerinde aktif rol oynarken, modern diploması de bu tür insani ve sosyal çabaları yansıtarak benzerlik göstermektedir. Bu paralellik hem dinî hem de diplomatik aktörlerin, küresel meselelerde ve toplumlar arası ilişkilerde daha kapsayıcı ve işbirlikçi bir yaklaşımı benimsemelerine olanak tanımaktadır. Eğitim ve kültürel değişim programları aracılığıyla insanlar arasında anlayış ve hoşgörüyü teşvik eden dinî diploması, modern diplomasinin öğrenci değişim programları ve kültürel etkinlikler yoluyla uluslararası ilişkileri güçlendirme çabaları ile örtüşmektedir. İnanç temelli örgütler ve gruplar, uluslararası diploması süreçlerinde giderek daha etkin bir rol oynayarak, modern diploması çerçevesinde farklı aktörlerin ve sivil toplum kuruluşlarının uluslararası sahnede nasıl etkili olabileceğine dair bir örnek teşkil etmektedir. Her iki diploması türü de insan onuru, adalet, barış ve karşılıklı saygı gibi evrensel değerler ve ilkeler üzerine kuruludur. Buna benzer ortak temeller, farklı ülkeler ve kültürler arasında köprüler kurulmasına yardımcı olmaktadır. Bu kesişim noktaları, modern diploması ve dinî diploması arasındaki etkileşimin, uluslararası ilişkilerin daha geniş ve kapsayıcı bir anlayışını teşvik ettiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, dinî diploması kamu diplomasinin bir parçası olarak uluslararası ilişkilerdeki rolünü sürekli güçlendirmekte ve önemli bir yer edinmektedir. Tarih boyunca insan hayatında merkezi bir rol oynayan din ve inançlar, uluslararası ilişkilerde derin ve anlamlı bağlar kurmada kritik bir unsurdur. Dinlerin tarihte üstlendiği etkileyici misyonları anlamak ve bunları uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirmek, devletler için

büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde de kamu diplomasisine bağlı olarak dinî diplomasiye olan ilgi artmaktadır.²⁷ Bununla birlikte yapılan dinî diplomasi alanında çağdaş uluslararası ilişkilerin doğru anlaşılabilmesi için diplomasi tarihinin bilinmesi gerekmektedir,²⁸ çünkü uluslararası aktörler arasındaki etkileşimler zengin bir tarihî süreçten beslenmektedir. Bu tarihsel zemin, günümüzün diplomatik ilişkilerini ve uluslararası dinamikleri derinlemesine incelemek için kritik bir öneme sahiptir.

Diplomasi genellikle Batı kökenli bir kavram olarak algılsa da, Hz. Peygamber döneminde “sefir”, “rasûl” ve “berid” gibi isimlerle ifade edilen ve uygulanan bir olgu olarak da yer almaktadır.²⁹ Hz. Peygamber, Medine’ye hicretinin ardından Müslümanların diğer inanç gruplarıyla ilişkilerini ahlâkî ilkeler üzerine kurmaya özel önem vermiş, farklı inanç ve kültürlerle sahip topluluklar arasında karşılıklı saygı ve hoşgörü temelinde bir toplum oluşturmayı hedeflemiş ve bu amaç doğrultusunda stratejik ve politik adımlar atmıştır. Bu tarihsel bağlam, diplomasi kavramının sadece modern Batı anlayışıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda İslâmî geleneğin ve Hz. Peygamber’in uygulamalarının diplomatik ilişkilerin ve etkileşimin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.

2. Hz. Peygamber’in Diplomasi Alanındaki Temel Prensipleri

Batı diplomasisinin tarihsel süreci incelendiğinde, adaletsizlik, eşitsizlik ve baskı gibi bazı olumsuz tutumların dikkat çektiği görülmektedir. Roma ve Doğu Roma (Bizans) İmparatorlukları gibi devletler, diğer uluslarla ilişkilerinde manipülatif stratejiler kullanarak, kendi menfaatlerini koruma amacıyla aldatma ve hile gibi yöntemlere sıklıkla başvurmuşlardır. Bu tür yaklaşımlar, hegemonik diplomatik tutumların bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Tarih boyunca Batılı güçlerin sömürgecilik, misyonerlik faaliyetleri ve kültürel emperyalizm gibi uygulamaları, baskıcı tutumların bir yansımasıdır. Benzeri uygulamalar, Batı düşünce yapısında “amaç ne olursa olsun kullanılan araçlar mubah” anlayışının diplomatik yöntemlerde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.³⁰ Bu durum, Batı dünyasında diplomasiyi, karşı tarafı aldatmak için sıklıkla tercih edilen bir araç olarak konumlandırmaktadır. Batı’nın uyguladığı temel stratejinin taktiksel ve emperyal bir karakter taşıdığı açıktır.³¹ Bu yöntem, kendi menfaatlerini

²⁷ Detaylı bilgi için bk. Baydemir, “Türkiye’nin Sahraaltı Afrika’ya Yönelik İnanç Diplomasisi”, 348.

²⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (Bursa: Aktüel Yayınları, 2018), 9,10.

²⁹ Süheyl Hüseyin Fetlavî, *ed-Diplomasıyye'l-İslâmiyye* (Amman: Daru’s-Sakâfe, 2005), 131-133; Hayıl Abd’ül-Mevla Taştûşî, *Mukaddimetü fi'l-alakati'd-devliye* (Yermük: Daru'l-Kindî, 2010), 217-218.

³⁰ İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 19, 20.

³¹ Nizamettin Çelik, *Hz. Peygamber (s.a.s.)’in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 18.

koruma ve genişletme amacıyla diğer halklara ve kültürlere baskı ve hegemonya uygulama biçiminde kendini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in diplomatik stratejileri³² ise alternatif olarak karşılıklı anlayış ve hoşgörünün sağlanmasında örnek bir model sunmaktadır. Öğretileri, Müslümanlar başta olmak üzere farklı topluluklar ve inançlar arasında uyum, iletişim ve iş birliğinin başarılı bir şekilde nasıl kurulabileceğine dair derin içgörüler içermekte ve hala büyük bir değer taşımaktadır. Hz. Peygamber'in sünnetinin detaylı analizi, konunun kapsamlı bir şekilde incelenmesine katkıda bulunmanın yanı sıra, sünnetinden elde edilen diplomasiye dair bakış açıları günümüz dünyasında çözüm bekleyen birçok problemin çözümüne dair iş birliğini teşvik ederek, küresel barışın ve uyumun sürdürülmesine katkı sağlayabilir.

2.1. Ahlâkî Yaklaşımlar ve İnsani Değerler

Hz. Peygamber'in hayatı ahlâk ve insani değerler manzumesi üzerine kurulmuştur. Bunun için Kur'an, Hz. Peygamber'in yüce bir ahlâka sahip olduğunu belirtmektedir.³³ Onun sünnetinde ve yaşam tarzında güzel ahlâk merkezi bir rol oynamıştır. Hz. Peygamber, "Şüphesiz mizanda en ağır basan şey güzel ahlâktır ve şüphesiz Allah, edepsiz ve kötü sözlü kişiyi sevmez"³⁴ ve "Mümin sevimlidir ve sevilir; sevmeyen ve sevilmeyen kişide hayır yoktur"³⁵ diyerek ahlâkın önemini vurgulamıştır. Bu yaklaşım,

³² Strateji, geleceği her yönüyle planlama sanatıdır ve hedeflere ulaşmak için çok yönlü, kapsamlı ve planlı bir eylem gerektirir. Aslen ordu yönetimiyle ilişkili olan bu kavram, zamanla birçok alanda temel bir yol haritası olarak kabul edilmiştir. Abdulaziz b. Osman et Tevicrî, *es-Stratejiyyetü's-sakafiyey li'l-âlemi'l-İslâm* (Ribat: Munazzametü'l-İslâmi li't-Terbiyeti ve'l-Ulumi ve's-Sakafî, 2007), 35; Aynı zamanda, bir devletin olağan ve olağanüstü durumlarında yürütülen siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve benzeri tüm politikalarında doğru kararlar vermek ve etkili hareket etmek amacıyla çeşitli kaynak ve araçların planlı bir şekilde bir arada kullanılması olarak da tanımlanabilir. Bk. Nezahat Güçlü, "Stratejik Yönetim", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/2 (2003), 6.

³³ el-Kalem 68/4.

³⁴ Ebû 'Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî (Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403), 11/146 (H no: 20157); Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-'Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Musned*, thk. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî - Aḥmed b. Ferîd el-Mezîdî (Riyad: Dâru'l-Vaṭan, 1418/1997), 1/51 (H no: 40); Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahîh ale't-tekâsîm ve'l-envâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaût (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1414), 12/506 (H no: 5693).

³⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Müessesetü'r-Risâle, 1421), 37/497 (H no: 22840); Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târik b. İvazullah - Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 4/356 (H no: 4422); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmîd (Hindistan: Mektebetü'r-Rüşd, 1423), 10/115 (H no: 7252).

büyük bir ümmetin ve köklü bir medeniyetin temelini oluşturmuştur. Hz. Peygamber, uluslararası ilişkilerde ahlâkî ilkeler ve hukukun uyumunu esas alarak diplomatik ilişkilerini adil ve kalıcı prensiplere dayandırmıştır.³⁶ Onun dış ilişkilerdeki yaklaşımı da Kur'an'ın belirlediği ahlâkî ilkelerle bağlantılıdır. Hz. Peygamber ibadetten sosyal ilişkilere, devlet yönetiminden uluslararası ilişkilere kadar her alanda bu prensipleri gözetmiştir. Hz. Peygamber'in temel hedefi, doğruluk, iffet, samimiyet vb. evrensel değerleri içeren, adalet, iyilik ve ihsan üzerine kurulu, ahlâklı bir toplum inşa etmektir. Bunlar her din, ırk ve milletten bağımsız olarak tüm insanlık için geçerli ilkelere aittir.³⁷

Aynı zamanda bu temel ilkeler; savaştan barışa, diplomatik ilişkilerin yürütülmesinden devletlerin dış politikalarının oluşturulmasına kadar doğruluk, dürüstlük, hakkaniyet, iyilikseverlik, zulme ve kötülüğe engel olma ve yardımlaşma gibi özellikleri içermektedir. Ayrıca, "Allah rızası için savaşın, yaşlıları, çocukları ve kadınları öldürmeyin, savaşta elde edilen ganimete ihanet etmeyin, adil olun ve ihsanla hareket edin, çünkü Allah ihsan sahibi kişileri sever"³⁸ diyerek savaşın adil ve insancıl yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hz. Peygamber, savaş koşullarında bile insan haklarına büyük önem vermiştir. Onun savaştaki uygulamaları, savaşmayan yaşlılar, kadınlar ve çocukların korunması, adil davranılması ve her türlü ilişkide maruftan ayrılmamayı içermektedir. Hz. Peygamber, "Merhamet, sadece katılmış kalplerden kaldırılır."³⁹ ve "İnsanlara merhamet etmeyene, Allah merhamet etmez."⁴⁰ diyerek, merhametin insan ilişkilerindeki ve toplumsal yaşamdaki önemini belirtmiştir.

³⁶ Muhammed Zekeriyya Neddaf, *Ahlâku's-siyâse li'd-devleti'l-İslâmiyyeti fi'l-Kur'an ve's-sünne* (Dimeşk: Dâr'ul-Kalem, 2006), 87.

³⁷ Çelik, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 313.

³⁸ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Muhammed Meciyüddîn Abdülhamîd (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Cihâd", 88; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 9/153 (H no: 18153).

³⁹ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 4/260 (H no: 2652); Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî İbn Râhûye, *Müsned*, thk. Abdulgafûr Abdülhakk Hüseyin el-Belûşî (Medîne: Mektebetü'l-İmân, 1412), 1/304 (H no: 283); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru'l-Beşâri'l-İslâmiyye, 1409), 1/194 (H no: 374); Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411), 4/277 (H no: 7632).

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Zahîr b. Nâsır en-Nâsır (en-Necât, 1422), "Edeb", 18; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Fedâil", 65; Ahmed b. Amr b.

Hız. Peygamber ulusal çıkarlar, dil, ırk ve coğrafya farklılıklarını bir kenara bırakarak, İslâmî ve insani ilkeleri öncelikli tutmuş ve insanın mükerrem olmasını ilişkilerinin merkezine koymuştur.⁴¹ “Müslüman, insanların dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir. Mümin ise, insanların canlarına ve mallarına güven duyduğu kimsedir.”⁴² sözüyle, Müslümanlar için yeryüzünde göstermeleri gereken bir tavır belirlemiştir. Ayrıca “İnsanların en şerlisi ikiyüzlü kimselerdir.”⁴³ ifadesiyle, ahlâkî değerlerden yoksun, gerçeği çarpıtan ve sahtekâr davranışları şiddetle kınamıştır. Hadisler, Hız. Peygamber’in insan onuruna saygı, dürüstlük ve samimiyet ile ikiyüzlülüğe karşı net ve ilkeli bir duruşunu vurgulamaktadır. Bu ilkeler, Hız. Peygamber’in risâletinin ilk günlerinden itibaren din, can, nesil, akıl ve malı koruma altına almayı hedefleyen bir sistem inşa etme çabasının bir parçasıdır. Hız. Peygamber’in yaklaşımı, günümüz uluslararası ilişkilerinde de önemli bir rehber olarak kabul edilmektedir. Onun bakış açısı insan hakları, etik değerler, dürüstlüğün korunması ve teşvik edilmesiyle ilgili küresel tartışmalarla paralellik göstermektedir. Bu bağlamda insani diplomasi, dünya genelinde artan önemiyle sadece güncel bir konu olmakla kalmamakta, aynı zamanda hakkaniyetli ve insancıl çözümlere yönelik yaklaşımların ön plana çıkmasını sağlamaktadır.⁴⁴

Hız. Peygamber’in sünnetinde yer alan prensipler, uluslararası ilişkilerdeki karmaşık ve zorlu durumlarda bile ahlâkî pusulanın korunmasına yardımcı olabilir. Bu sebeple insanlık ilkesi, insanlar arası etkileşimlerin yanı sıra insan-olmayan çevre ile olan ilişkileri de kapsar. Günümüzde iklim krizi ve çevresel bozulma karşısında, insan merkezli yaklaşımların ötesine geçerek tüm yaşam formlarına ve doğal çevreye karşı etik sorumlulukların genişletilmesi gerekmektedir. Hız. Peygamber’in

Abdilhâlik el-Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûz Abdurrahmân Zeynullah v.dğr. (el-Medînetü’l-Münevver: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1988), 9/42 (H no: 3562).

⁴¹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes Mâlik, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beirut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1406), “Husnü’l-Huluk”, 1; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/499 (H no: 27508).

⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/499 (H no: 8931); Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu’ayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebetü’l-Matbûâtî’l-İslâmiyye, 1406), “İmân”, 8.

⁴³ Mâlik, *el-Muvatta*, “Kelâm”, 8; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 39; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmi’u’s-Sahih*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Şeriketü Mektebe, 1395), “Birr”, 78.

⁴⁴ İnsani diplomasi, iç ve dış çatışmaların yanı sıra devlet güvenliğiyle ilgili durumlarda kadın, çocuk, yaşlı ve masum sivillerin korunmasına odaklanan, kayıp kişilerin haklarının savunulması, kitle imha silahlarına karşı farkındalık oluşturma ve yetkililerin sorumluluklarının hatırlatılması gibi önemli görevler üstlenir. Bu diplomasi türü, insani sorunların çözümünde diyalog, müzakere ve uluslararası kuralları uygulamasını esas almaktadır. Bk. Betül Çatal - Mustafa Doğan, “Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2018), 20.

yaşamı boyunca çevre bilincini teşvik ettiği ve doğanın korunmasına gösterdiği hassasiyet hadisler ve sünnetiyle belirgindir.⁴⁵ O insanlık için hayati öneme sahip doğal unsurların korunmasını özellikle vurgulamıştır. Bunlara ek olarak Hz. Peygamber, sahâbesine, çevreye karşı sorumlu bir yaklaşımı teşvik etmiş,⁴⁶ çevreye zarar veren şeyleri kaldırmayı imanın bir parçası olarak görmüştür. Hz. Peygamber suyun ekonomik kullanımını vurgulayarak israfı yasaklamış ve bilinçli bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Bu öğretiler, günümüzde de uluslararası toplantılarda desteklenmekte olup, çevre diplomasinin⁴⁷ giderek artan küresel önemini yansıtmaktadır. Bu perspektif, modern çevre politikaları ve sürdürülebilirlik çabalarına değerli katkılar sunarak, doğal kaynakların korunmasına yönelik bilinç ve iş birliğinin teşvik edilmesine yardımcı olmaktadır.

2.2. Barış ve Uzlaş

Diplomasi, topluluklar arası ilişkilerin uzlaş içerisinde çözümünü hedeflemektedir.⁴⁸ Bu çerçevede, sulh, doğruluk ve ahde vefa, Hz. Peygamber'in hayatında merkezi bir yer tutar ve İslâm'ın diplomasi anlayışının temel taşlarını oluşturur. Hz. Peygamber, bir devlet adamı ve peygamber olarak hem kendi ümmeti içinde hem de farklı topluluklar ve inançlar arasında belli bir düzenin sağlanması ve sürdürülmesi için çaba göstermiştir. Bu, onun diplomatik misyonunun ve liderlik özelliklerinin önemli bir yönünü yansıtmaktadır. Hz. Peygamber'in uluslararası ilişkilerde benimsediği barış ilkesi, sözlü bir ifade olmanın ötesinde, derinlemesine içselleştirilmiş bir evrensel değerdir. İslâm'ın temelinde huzur ve sükûnet yatmaktadır ve bundan dolayı sünnette insan hayatının kutsallığı ve dokunulmazlığı özellikle vurgulanmaktadır.⁴⁹ Bu da Müslümanların, vatanlarına ve değerlerine zarar verilmediği ve ibadet ile yaşam özgürlükleri kısıtlanmadığı sürece barışı esas almalarını gerektiren uluslararası temel

⁴⁵ Örnek rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/251 (H no: 12902); Bezzâr, *el-Müsned*, 14/17 (H no: 7408); Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 1/168 (H no: 479); Ebû Dâvûd, "Tahâret", 15; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/273 (H no: 594).

⁴⁶ Mâlik, *el-Muvatta*, "Salâtü'l-Cemaat", 2; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, ts.), "Edeb", 7.

⁴⁷ Çevre Diplomasisi, çevresel sorunlar ve doğal afetlerin küresel etkilerine karşı çözümler geliştirmeyi hedefleyen uluslararası bir iş birliği yaklaşımıdır. Detaylı bilgi için bk. Çatal - Doğan, "Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi". Ayrıca konunun önemi açısından şu husus da ifade edilmelidir. Çevre diplomasisinin temel odak noktaları, tüm ülkeler için tehdit oluşturan su ve hava kirliliği, nükleer atıklar ve küresel iklim değişikliği gibi çevresel sorunlardır. Bk; İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 363-365.

⁴⁸ Mehmet Ali Kapor, "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed'in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliliği", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (2019), 78.

⁴⁹ İbn Mâce, "Fiten", 5; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/364 (H no: 3815); Buhârî, "Diyet", 2.

ilkelerden biridir.⁵⁰ Uluslararası ilişkilerin uyum içinde sürdürülebilmesi için karşılıklı güven ve insan haklarına saygı büyük önem taşımaktadır. Hz. Peygamber'in yaşamı ve ilk Müslüman topluluğun deneyimleri, İslâm'ın temel ilkelerini anlamada mühim bir yere sahiptir.⁵¹ Hz. Peygamber'in dış ilişkileri ve iletişimi evrensel değerlere dayalı, ilkeli bir yaklaşımı yansıtır. İslâm tarihinde Hz. Peygamber, savaşı bir istisna olarak görmüş ve öncelikle güven ortamını sağlamaya önem vermiştir. Mekke'de on üç yıl boyunca sabır göstererek fitne olmadan huzuru öncelemesi ve Medine'de sadece barışın sürdürülemez olduğu durumlarda vahye dayalı olarak savaşa izin vermesi⁵² Hz. Peygamber'in devlet felsefesini anlamamız açısından değerli bilgiler vermektedir.

Hz. Peygamber, insanlar arasında genel olarak sulhun sürdürülmesi, merhamet⁵³ ve hoşgörü⁵⁴ ilkelerinin benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır. O başta insanlar olmak üzere tüm canlılara zarar vermektan kaçınmayı ve şefkate dayalı affedici bir yaklaşımı öğütlemiştir.⁵⁵ İntikam yerine, insanları ıslah etmeyi ve iyilik üzerine kurulu bir nesil inşa etmeyi hedeflemiştir.⁵⁶ Hz. Peygamber'in uzlaşya dayalı yönetim anlayışı, diplomatik ilişkilerde ve savaş durumlarında adil bir hukuk çerçevesi belirlemiştir. O, "Akabe Biatları", "Medine Sözleşmesi", "Hudeybiye Antlaşması", "İslâm'a Davet Mektupları", çevre kabilelerle yapılan antlaşmalar, misafir heyetlerle diplomatik görüşmeler ve Mekke'nin fethi gibi olaylarda barışa dayalı çözüm yollarını ve arabuluculuk yöntemlerini kullanarak farklı topluluklar ve inançlar arasında karşılıklı anlayışı teşvik etmiştir. İslâm'da savaş son çare olarak görülmüş, sivillerin korunması, savaş eylemlerinde orantılılık ve adaletin sağlanması, düşmana karşı insani muamele ve sulh tekliflerine her zaman açık olmak gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁷

⁵⁰ Ahmet Yaman, "Sulh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/485. Ayrıca detaylı bilgi için bk. Ahmet Yaman, "Ben ve Öteki" Kur'an'ın "Öteki" ile İlişkilerde Öngördüğü Dengeli Barış Teorisi", *İslâmî İlimler Dergisi* 3/1 (Bahar 2008), 99-106.

⁵¹ Hz. Muhammed (s.a.s.), savaş yerine antlaşma yapmayı tercih eden Necranlılarla, bir antlaşma imzalamıştır, bu durum, farklı inançlar arasında barışçıl ilişkilerin kurulması ve karşılıklı saygıya dayalı bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Kapan, "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed'in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliği", 72-76.

⁵² *Hadislerle İslam*, haz. Heyet (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 4/438.

⁵³ Bk. Tirmizî, "Birr ve's Sıla", 16.

⁵⁴ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed (Suûdî Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 1412), "Tahâret", 62; Müslim, "Tahâret", 98.

⁵⁵ Detaylı bilgi için bk. Musa Çetin, "Hz. Peygamber (S.A.V.)'in Hayatında Bir İlke Olarak 'Şefkat'", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Nisan 2016), 251-269.

⁵⁶ Çelik, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 249.

⁵⁷ Mâlik, *el-Muvatta*, "Cihad", 3; Müslim, "Cihad", 24, 25. Ayrıca bk. Yusuf Sayın, "Din ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 17 (2011), 258.

2.3. Doğruluk ve Ahde Vefa

Hız. Peygamber'in dönemi, Arap kabileleri ve komşu devletlerle yapılan antlaşmaların siyasi, diplomatik, hukuki ve ahlâkî açılardan önem taşıdığı bir dönemdir. İslâm öncesi Arap toplumunda genellikle güç dengeleri ve anlık çıkarlar temelinde şekillenen antlaşma anlayışını dönüştüren Hz. Peygamber, antlaşmaları hukuki yükümlülükler yanı sıra evrensel ahlâkî sorumluluklar olarak ele almıştır.⁵⁸ O, antlaşmaların sadece yazılı metinlerden ibaret olmadığını, ahlâkî değerlere dayanması gerektiğini vurgulamıştır. Allah tarafından adaleti tesis etme ve dönüşümü teşvik etme misyonuyla gönderilen Hz. Peygamber, Müslümanlara, uluslararası ilişkilerde doğruluk ve antlaşmalara sadık kalma ilkelerini miras bırakmıştır.⁵⁹ Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in uluslararası ilişkilerde doğruluk ve ahde vefa ilkelerine verdiği önem, modern diplomasinin temel ilkeleriyle de örtüşmektedir.

Günümüzde 1969 Viyana Sözleşmesi'nin 26. maddesi ile antlaşmalara bağlılık ilkesi (Ahde Vefa) uluslararası hukukta resmî olarak tanınmıştır.⁶⁰ Bu ilke, antlaşmaların bağlayıcı olduğunu ve tarafların hükümlerine uyması gerektiğini ifade etmektedir. Hudeybiye Antlaşması sırasında Hz. Peygamber'in tavrı, İslâm'ın ahde vefa ilkesine olan sarsılmaz bağlılığının da bir nişanesi durumundadır. Antlaşma imzalanmadan önce, Süheyl b. Amr'ın (ö. 18/639) Müslüman olan ve işkence gören oğlu Ebû Cendel (ö. 18/639), Hz. Peygamber'e sığınmıştı. Babası Süheyl'in ısrarı üzerine,

⁵⁸ Çelik, *Hız. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 257. Hz. Muhammed (s.a.s.), döneminde Arap kabileleri ve yakın devletlerle çeşitli antlaşmalar yapmıştır. Bu antlaşmalar, siyasi, diplomatik, hukuki ve ahlâkî boyutlarıyla önem taşımıştır. Hz. Peygamber, antlaşmaların sadece hukuki yükümlülüklerini değil, aynı zamanda ahlâkî boyutlarını da önemsemiş ve bu antlaşmalara sadık kalmıştır. Ayrıca, diğer tarafların da antlaşma hükümlerine uymalarını beklemiştir, böylece antlaşmalara bağlılık ilkesini hem hukuki hem de ahlâkî bir sorumluluk olarak benimsemiştir. Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm el-Himyeri İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ v.dğr. (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2005), 919; Çelik, *Hız. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 257.

⁵⁹ Müslim, "Cihâd", 98; Bezzâr, *el-Müsned*, 7/228 (H no: 2801); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8/213 (H no: 8436); Ebû Dâvûd, "Cihâd", 163; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülümün Şibî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), "Siyer", 98.

⁶⁰ Diplomaside ahde vefa ilkesi, müzakerelerde ve antlaşmaların uygulanmasında temel prensiplerden biridir. Bu ilke, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 26. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: "Yürürlükte olan her antlaşma, taraflarını bağlar ve bu tarafların antlaşmayı iyi niyetle uygulaması beklenmektedir." Ahde vefa, uluslararası hukukta antlaşmalara bağlılığın temel bir ilkesi olarak kabul edilmektedir ve genellikle örf ve adet hukukunun bir parçası olarak görülmektedir. Bk. Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I-II* (İstanbul: Seçkin Hukuk, 2012), 1/140-141.

Hız. Peygamber, Ebû Cendel'i Mekkelilere geri vermişti. Ebû Cendel'in "Müşriklere geri mi verileceğim? Onlar beni dinimden saptırıyorlar" serzenişi, İslâm'ın uluslararası ilişkilerde verdiği söze sadık kalma prensibinin güçlü bir göstergesidir. Bu olay, İslâm'ın ahde vefa ilkesine olan bağlılığını ve insanlık için konunun önemini vurgulamaktadır. Hız. Peygamber'in sünneti, uluslararası ilişkilerde hak ve adaletten sapmayı, vefasızlığı, ihaneti ve aldatmayı kesin bir dille yasaklamaktadır.⁶¹ Tarih boyunca milletler arası güvenin esası, doğruluk ve ahde vefa ilkeleri olmuştur. Sözlerine bağlı kalmayan ve taahhütlerini ihlal edenler, doğal olarak güvensizliğe yol açmıştır. Hız. Peygamber'in "Emânete riayet etmeyenin imanı, sözünde durmayanın ise dini yoktur."⁶² uyarısı, bu ilkelerin ehemmiyetini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Hız. Peygamber'in uluslararası ilişkilerde doğruluğa ve ahde vefaya gösterdiği özen, onu günümüzde de hala mümtaz bir konuma taşımakta ve onun evrensel değerlere sahip bir lider olduğunu göstermektedir.

2.4. Diplomatik İletişim ve Dinî Tolerans

Hız. Peygamber, elçi seçerken liyakat, yetenek ve ahlâkî değerlere büyük önem vermiştir. Elçilerde aradığı özellikler arasında ahlâk, ikna gücü, anlayış kabiliyeti, dürüstlük ve bilgi bulunmaktadır. Siyasi görevler için bazen Amr b. Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî (ö. 60/679-80) gibi Müslüman olmayan kişiler de elçi olarak görevlendirilmiştir.⁶³ Farklı bölgelere gönderilen elçiler, genellikle o bölgelerin dilini bilen⁶⁴ ve oraya daha önce gitmiş kişiler arasından seçilmiştir.⁶⁵ Dinî görevler için ise İslâmî konulara vakıf, dinî hükümleri titizlikle yerine getiren, insanlara sevgi ve saygıyla yaklaşacak,⁶⁶ temsil yeteneği yüksek ve bilgili Müslüman elçiler

⁶¹ Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh Âcurrî, *Kitâbü 'ş-Şerî'a*, thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Demîcî (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1420), 4/2091 (H no: 1583); Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Esed Esed (Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn lit-Turâs, 1404), 2/318 (H no: 1583).

⁶² Bezzâr, *el-Müsned*, 13/439 (H no: 7196); Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târık b. İvazullah - Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 2/383 (H no: 2292).

⁶³ Ebû'l- Kasım Abdu'r-Rahman b. Abdullah b. Ahhmed b Ebi'l-Hasan es-Süheyli, *Ravzu'l-unf fi tesiri's-Sireti'n- nebeviyyeti li İbn Hişâm* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008), 4/187.

⁶⁴ Abdullâh b. Huzâfe el-Kureşî es-Sehmî (ö. 35/655-56) örnek olarak zikredilebilir.

⁶⁵ Mehmet İprîşli, "Elçi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/4; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ahmed İbn Hudeyd, *el-Misbâhu'l-mudîyy fi kütubi'n-Nebîyyi'l-ümmî ve resûlihi ilâ mülûki'l-erdî min Arabîyyîn ve Acemîy*, thk. Muhammed Âzimuddin (Beyrut: Alemu'l-Kitab, 1985), 1/194; Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 45.

⁶⁶ Müslim, "Cih'ad", 6; Ebû Dâvûd, "Edeb", 20.

tercih edilmiştir.⁶⁷ Bu şekilde bir değerlendirme onun elçi seçiminde ne kadar hassas olduğunu göstermektedir.

Hız. Peygamber, yabancı elçilerin dokunulmazlığına da büyük önem vermiştir. Elçilerin statüsü, dönemin siyasi bağlamından bağımsız olarak hukuki bir zemine oturtulmuştur.⁶⁸ Hız. Peygamber'in sünnetinde, diplomatik ilişkilerde sabır ve nezaket kuralları ön planda tutulmuştur. Gelen heyetlerle sohbet etmiş, hediyelerini almış ve nezaket ölçüleri içinde hediyeler sunmuş,⁶⁹ güvenliklerini sağlamıştır. Karşılıklı hediyeleşmeler, diplomatik iletişim adına önemlidir.⁷⁰ Elçi ve heyetlerin diplomatik konularına saygı gösterilmiş, kaba tekliflerine bile saygılı yanıtlar verilmiştir.⁷¹ Medine'ye gelen elçileri kendi evinde veya mescid yanında kurulan çadırlarda ve uygun sahâbilerin evlerinde misafir etmiştir.⁷² Özellikle Habeşistan'dan gelen heyetle bizzat ilgilenmiştir.⁷³ Mescid-i Nebi'nin avlusunda kurulan çadırlarda da bazı heyetleri ağırlamıştır. Hız. Peygamber'in nazik tavrı, farklı ülke liderlerine gönderdiği mektuplarda da görülür.⁷⁴ Ancak, İslâm'ın vakarına zarar verecek yaklaşımları tasvip etmemiş, hoşnutsuzluğunu diplomatik usullerle ifade etmiştir.⁷⁵

⁶⁷ Neddaf, *el-Ahlâku's-siyâsiyye*, 484; Haydar Güngör, "Cibril'in Mahiyetiyle İlgili Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (ts.), 66.

⁶⁸ Nizamettin Çelik, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Dış İlişkiler Stratejisi", *Diyanet İlmî Dergi* 55/4(2019), 984.

⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/418 (H no: 15655); Doygun, *Erken Dönem İslam Uygurluğunda Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 89.

⁷⁰ Çelik, *Hız. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 114. Hız. Peygamber, Medine'deki mescidin özel bir bölümünde gelen elçileri ağırlar ve onlarla görüşmeler yapardı. Diplomatik temsilci olmaları nedeniyle, getirdikleri mektupları dikkatle dinler, hediyelerini dostluk işareti olarak kabul eder ve onlarla yakından ilgilenirdi. Bu uygulama, uluslararası ilişkilerdeki diplomasi ve karşılıklı saygının önemini vurgulayan bir yaklaşımı sergilemektedir. Hız. Peygamber bu hususu ısrarla tavsiye etmiştir. Bk. Buhârî, "Cizye" 6; Müslim, "Vesayâ" 20.

⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1058-1063.

⁷² Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya İbn Mende, *el-İmân*, thk. 'Alî b. Muḥammed b. Nâşir el-Faḳîhî (Beirut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1406/1985), 2/953 (H no: 1058); Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415), 24/388 (H no: 958); Müslim, "Fiten" 119.

⁷³ Detaylı bilgi için bk. İpşişli, "Elçi", 11/4.

⁷⁴ Hız. Peygamber, davet mektuplarında milletler, kabileler ve kişilere özel hitaplar kullanarak onların gönlünü kazanmayı amaçlamış ve saygısını ifade etmiştir. Örneğin, "Bizans'ın Büyüğü Heraklius'a, İran Büyüğü Kisra'ya, Kıptîlerin Büyüğü Mukavkıs'a" gibi ifadelerle, mektup alıcılarının konum ve unvanlarına vurgu yaparak nezaketini ön plana çıkarmıştır. Kapar, "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hız. Muhammed'in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliliği", 72-73.

⁷⁵ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acı (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye - Dâru'r-Reyyân, 1408), 5/382-387; Kapar, "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hız. Muhammed'in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliliği", 75; Zekiye Sönmez, "Necrân'da Hıristiyanlık ve

Hicretin dokuzuncu yılında Medine'ye gelen Necran Hıristiyan heyeti, Hz. Peygamber ile görüşmüştür. Onların Mescid-i Nebevî'de ibadet etmelerine müsaade edilerek,⁷⁶ İslâm'da inanç özgürlüğünün önemli bir örneği sergilenmiştir. Necran Nasrânîlerinin Mescid-i Nebevî'de rahatça ibadet etmeleri, İslâm'ın hoşgörüsüne ve inanç özgürlüğüne verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca, Necranlılarla yapılan antlaşma maddeleri de bu anlamda dikkat çekmektedir. Antlaşmada, Hıristiyanların güvenli bir yaşam sürmeleri, mülklerinin korunması, kiliselerinin muhafazası, din adamlarına baskı yapılmaması, savaş durumunda destek beklentisinin olmaması ve ibadet özgürlükleri gibi önemli maddeler bulunmaktadır.⁷⁷ Hz. Peygamber, onlara Ebû Ubeyde b. Abdillâh b. el-Cerrâh'ı (ö. 18/639) göndererek farklı inançlara saygı gösterdiğini ve sorunlarını ciddiye aldığını göstermiştir.⁷⁸ İnanç özgürlüğüne verdiği önemin bir diğer örneği de İslâm'ı kabul etmeyen Tağlib Heyeti'ndeki Nasrânîleri Müslüman olmaya zorlamamış, onlarla antlaşma yapmayı tercih etmiştir.⁷⁹ Hz. Peygamber, Bizans ve Sâsânî gibi büyük devletler ve bölgesel kabile liderleriyle karşılıklı anlayış ve nezaket çerçevesinde ilişkiler kurmuştur. O savaşı ancak son çare olarak görmüş ve “*Dinde zorlama yoktur.*”⁸⁰ referansıyla inanç özgürlüğünün önemini vurgulamıştır.

3. Hz. Peygamber'in Diploması Anlayışın Göstergesi Olarak Medine Sözleşmesi ve Hudeybiye Antlaşması (Örnek Olay Analizleri)

3.1. Medine Sözleşmesi

Hz. Peygamber, 622 yılında Mekke'deki Müşriklerin zulmü sebebiyle Müslümanlar için daha güvenli bir temel oluşturmak amacıyla Medine'ye hicret etmiştir. Medine, o dönemde Yesrib olarak bilinen, farklı inanç gruplarını barındıran bir yerleşim merkezi durumundadır. Şehirde Yahudiler, Müşrikler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar gibi çeşitli gruplar kendi kültürel ve ahlâkî kurallarını uygulasa da bir devlet otoritesi

Hz. Muhammed'in Necrân Hıristiyan Din Adamlarıyla Münasebetleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/2 (2017), 136.

⁷⁶ Detaylı bilgi için bk. Mustafa Bilge, “Necran”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006); Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Alî Şîrî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988), 7/262.

⁷⁷ Çelik, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 271; Recep Doğan, “Conflict Resolution Forms in the Life of Prophet Muhammad”, *International Journal of Religion and Spirituality in Society* 4/2 (2017), 11; Bilge, “Necran”, 32/508.

⁷⁸ Sönmez, “Necrân'da Hıristiyanlık ve Hz. Muhammed'in Necrân Hıristiyan Din Adamlarıyla Münasebetleri”, 133-140; Bilge, “Necran”, 508.

⁷⁹ Muhammed b. Sa'd b. Muni' Ebû Abdillâh el-Basrî el-Hâşimî İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdu'l-Kadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 1/139.

⁸⁰ el-Bakara 2/256.

bulunmamaktadır. Kabile reislerinin zaman zaman bir araya gelip sorunlara çözüm üretmelerine rağmen, bu durum önemli bir eksiklikti.⁸¹ Hz. Peygamber, Yesrib'in siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan kurumsallaşmış gerçek anlamda bir şehir özelliğine kavuşması için birlikte yaşama projesini başlatmıştır.⁸² Bu amaçla yapılan toplantılarda, siyasi, idari, adli ve askeri konular ile din ve vicdan özgürlüğü üzerine kurallar belirlenmiştir⁸³ alınan kararlar, "Medine Anayasası" olarak bilinen yazılı bir belge halinde topluma duyurulmuş ve bu belge, bir anayasa işlevi görerek Medine'nin yönetim yapısını şekillendirmiştir.

Medine Sözleşmesi, hicret sonrası Hz. Peygamber'in liderliğinde farklı inanç ve kültürlere sahip topluluklar arasında bir arada yaşama kültürünün temelini atmıştır.⁸⁴ Bu sözleşme, genellikle Hz. Peygamber'in yaptığı ilk antlaşma olarak kabul edilmiş⁸⁵ ve Medine'nin şehir statüsü kazanarak toplumsal yapısının güçlenmesine ve kurumsallaşmasına önyak olmuştur. Sözleşmeyle; eğitim, yargı, askeri ve mali alanlarda kararlar alınmış, Müslümanlar ve farklı inanç grupları arasında vatandaşlık temelli ilişkiler geliştirilerek şehrin güvenliği ve toplumsal refahı sağlanmıştır. Medine Sözleşmesi, Müslümanlar ve Yahudiler arasında şehrin savunulması, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi ve vatandaşlık haklarının tanınması gibi konuları kapsamakta, dış ilişkilerin yönetimi konusunda her iki topluluğun hak ve sorumluluklarını belirlemekte böylece İslâm'ın uluslararası alanda aktif bir rol üstlenmesine zemin hazırlamaktadır. Medine Sözleşmesi, yaşam hakkı, kardeşlik hukuku, komşuluk ilişkileri, saygı ve hoşgörü, empati, inanç özgürlüğü, mülkiyet haklarına saygı, sosyal adalet, sosyal güvenlik ve insan odaklı devlet yönetimi gibi evrensel ve kalıcı ilkeleri içermektedir. Ayrıca, Medine Sözleşmesi farklı inanç grupları arasında uyum ve hoşgörüyü temel alarak, örnek alınabilecek bir toplumsal yaşam modeli sunmaktadır. Sözleşme, İslâm'ın kişisel, toplumsal ve uluslararası ilişkilerde izlediği İslâmî ve insani temelli yaklaşımını yansıtmaya açısından önem arz etmektedir. Hz. Peygamber'in liderliğinde oluşturulan toplum yapısı, adil ve eşitlikçi bir toplumsal düzenin temsilcisi durumundadır.

Medine sözleşmesi tahlil edildiğinde Hz. Peygamber'in diplomasi bağlamında ortaya koyduğu prensipler aşağıdaki başlıklar altında ele alınacaktır.

⁸¹ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (Ankara: 2003), 1/186.

⁸² Hüseyin Yılmaz, "Medine Sözleşmesi Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021), 243.

⁸³ Yılmaz, "Medine Sözleşmesi Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü", 243.

⁸⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/189-190; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2004), 142-143.

⁸⁵ Dârimî, "Cihâd" 5; Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 1/152 (H no: 180); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/304 (H no: 1037).

3.1.1. Birlik Ruhunu Oluşturmak: Temel İnsan Haklarının Güvence Altına Alınması

Medine Sözleşmesi, farklı din ve kültürlere mensup insanları bir araya getirerek, Medine’de yaşayan Müslümanlar, Yahudiler ve diğer gruplar arasında temel hak ve özgürlükler çerçevesinde bir uyum ve iş birliği ortamı yaratmıştır. Hz. Peygamber, Mekke’den Medine’ye hicret ettiğinde muhacirler ile ensar arasında derin bir kardeşlik bağı kurmuş⁸⁶ ve Müslümanlar arasındaki sevgi, saygı ve dayanışmayı güçlendirmiştir. Ayrıca, Yesrib’in adını Medine olarak değiştirmiştir.⁸⁷ Böylece İslâm, Medine Sözleşmesi ile Müslümanların gayrimüslimlerle bir arada yaşayabileceğini göstermiştir.⁸⁸

Hz. Peygamber, Medine’de birlik ruhunu oluşturmak amacıyla temel hak ve özgürlüklere dayalı diplomatik adımlar atmıştır. Medine Sözleşmesi, Yahudilerin din ve mal özgürlüğünü garanti altına alarak Müslümanlar ve Yahudiler arasında samimiyete dayalı, huzur içinde bir yaşamı teşvik etmiştir. Sözleşme, bir tarafa saldırı olduğunda diğer tarafın yardıma geleceği, Kureyş ile dostluk kurulmaması, Yesrib’e dış saldırılarda şehrin savunulması, tarafların antlaşma yapması durumunda bunun tanınması ve yaşanabilecek ihtilafların Hz. Peygamber tarafından çözülmesi gibi hükümler içerir. Bu hükümlerle Medine Sözleşmesi, din, sosyal ve kültürel konuların korunmasına ve siyasi birlik ile uyumun sağlanmasına katkıda bulunmuştur.⁸⁹ Hz. Peygamber’in Medine’deki uygulamaları, Müslümanları iman birlikteliğiyle, inanmayanları da temel kişisel haklar temelinde bir araya getirmiş, insan haklarına saygılı, güven ve emniyet odaklı bir toplum oluşturmuştur.⁹⁰

Medine Sözleşmesi’nin 23. Maddesi,⁹¹ Medine’deki tüm topluluklar için çözüm mekanizmalarını belirlemiştir. Bu maddeye göre, herhangi bir

⁸⁶ Hz. Peygamber, adaletin sağlanması ve zulmün ortadan kaldırılmasını vurgulayarak, ırkçılık ve soy sop kavgalarını şiddetle reddetmiştir. Bu konuda, “Halkı soy sop davasına çağıran bizden değildir. Soy sop davası uğrunda savaşan bizden değildir. Soy sop davası uğruna ölen bizden değildir” şeklindeki hadisiyle, toplum içinde bu tür ayrımcı tutumların İslâm’a aykırı olduğunu belirtmiştir. Bk. Ebû Dâvûd, “Edeb” 120.

⁸⁷ İbn Hudeyd, *el-Misbâhu'l-mudiyî fî küttâbi'n-Nebeyyi'l-ümmî ve resûlihi ile mü'lûki'l-erdî min Arabiyyin ve Acemiyy*, 2/14.

⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 430-433 Medine Vesikası, Medine’de yaşayan dinî, siyasi ve etnik grupların iç işlerinde bağımsızlıkla hareket etmeleri ve dış tehditler karşısında birlik olmalarını sağlayacak temel hükümleri içermektedir. Bk. Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 46.

⁸⁹ Antlaşmanın maddeleri için bk. Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 46-48; Mustafa Özkan, “Medine Vesikası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019).

⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 433-434.

⁹¹ Detaylı bilgi için ve Medine sözleşmesinin maddeleri için bk. Özkan, “Medine Vesikası”, EK-2/212-215.

ihtilaf durumunda, Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki sorunların çözüm mercii Allah ve Hz. Peygamber olacaktır. Gayrimüslimler, kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda bu mercie isteğe bağlı olarak başvurabileceklerdir. Bu düzenleme, Hz. Muhammed'in Medine'nin liderliğini üstlenerek toplum içinde huzurun sağlanmasına öncülük etmesini sağlamış ve Yahudiler ile diğer dinî grupların iç meselelerde özgürlüklerini ve din özgürlüğünün korunmasını garanti altına almıştır. Bu madde ile farklı din ve kültürlerin güven içinde bir arada yaşaması için gerekli olan tolerans ve anlayışın temelini atılmıştır.

3.1.2. Adalet ve Eşitlik: Toplumsal Uyumun Sağlanması

İslâm'ın adalet anlayışı çok açıktır ve devletler arası ilişkiler teorisinde merkezi bir öneme sahiptir. Hz. Peygamber hem kişiler arası hem de uluslararası ilişkilerde adaletin ve hukukun sağlanmasını, haksızlığın ortadan kaldırılmasını sürekli vurgulamıştır. Adalet, İslâm'ın temel prensiplerinden biri olarak, her türlü ilişkide temel bir değer olarak benimsenmiştir. Hz. Peygamber “Adil olanlar, kıyamet günü, Allah'ın yanında nurdan minberler üzerinde yer alacaklardır. Onlar, kararlarında ve sorumluluk altındakiler hakkında adaleti gözetenlerdir”⁹² buyurarak İslâm'ın hassasiyetini ifade etmiştir.⁹³ Aynı şekilde Hz. Peygamber, “Allah'ın belirlediği cezaları herkese eşit uygulayın ve kınayanların kınaması sizi bu yoldan alıkoymasın.” diyerek İslâm'da adalet ve eşitlik ilkesine dikkat çekmiştir.⁹⁴ Bu yaklaşım, Medine Sözleşmesi'nde toplumsal uyumu sağlamak ve adaleti uygulamak için somut bir çerçeve sunmuştur, böylece bu ilkeler hem bireysel hem de toplumsal ilişkilerde temel bir rol oynamıştır. Sözleşme, farklı yönleriyle günümüzde de birlikte yaşam için örnek alınabilecek değerleri içermektedir.⁹⁵ Hz. Peygamber,

⁹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11/32 (H no: 6492); Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-sahih 'ale't-tekâsîm ve'l-envâ'*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414), 10/337 (H no: 4485); Âcurrî, *eş-Şerîa*, 3/1175 (H no: 747).

⁹³ Âyetler için bk. en-Nahl 16/90, el-Hadîd 57/25.

⁹⁴ İbn Mâce, “Hudûd” 3; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/84 (H no: 2404).

⁹⁵ Musa K. Yılmaz, “İslam Devletinin İlk Anayasası: Medine Vesikası”, *Köprü Dergisi* (2009), 105; Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 46-49. Medine Sözleşmesi, adaletin merkezi otorite tarafından sağlanmasını ve yargı mercisinin kabilelerden alınıp Hz. Muhammed'e (s.a.s.) verilmesini önemli bir yenilik olarak sunmuştur. Sözleşmenin 13. maddesi, Müslümanların haksızlık ve suç karşısında birleşeceğini belirtirken, Yahudilerin ve diğer grupların bu antlaşmaya katılmalarını teşvik eden ana etkenlerden biri, adaletin eşit ve ayırım gözetmeksizin dağıtılacağına olan güvendir. Özellikle 16. maddenin, Yahudilere zulme uğramadan yardım edileceğini ve din ayırımı gözetmeksizin eşitlikçi bir adalet sisteminin uygulanacağını vurgulaması dikkate değerdir. Ayrıca Hz. Peygamber, dış ilişkilerdeki stratejisinde karşılaştığı olumsuz tavırlara karşın da prensipli bir yaklaşım sergilemiştir. Her zaman hukukun üstünlüğünü ön planda tutarak, sorunların

Medine'ye ulaştığında Yahudilere önyargı beslemediğini göstererek, Müslümanlar ve Yahudiler arasında adalet, eşitlik ve hukuk temelli bir anlayışı hayata geçirmiştir. Bu yaklaşımın, toplumsal uyum ve karşılıklı saygıyı destekleyen bir model oluşturduğu görülmektedir.

Medine Sözleşmesi, dil, ırk, renk veya köken ayrımı gözetmeksizin her bireyi eşit kabul eden bir yaklaşımı benimsemiştir.⁹⁶ Bu sözleşme, Allah katında takvanın ölçü olduğunu, toplumsal statü ve kişisel konumun bir üstünlük nedeni olmadığını vurgulamaktadır.⁹⁷ Hz. Peygamber, yöneticilerin ve halkın temel hak ve yükümlülükler açısından eşit olması gerektiğini ifade etmiş ve “İnsanlar tarağın dişleri gibi birbirine eşittir; ancak ibadet ve kulluk bakımından Allah nezdindeki dereceleri farklıdır.”⁹⁸ demiştir. Hz. Peygamber'in insanlara yönelik muamelelerinde hukukun eşitlik ilkesi her zaman ön planda olmuştur. Kanun karşısında herkes eşit muamele görmüş; inanç, soy, ırk veya kabile farkı gözetilmemiştir. Suçlu kim olursa olsun, hiçbir ayrıcalık tanınmamış ve adalet karşısında sorumluluğunu üstlenmiştir.⁹⁹ Bu bağlamda, Medine Sözleşmesi, gayrimüslimlerinde hukukuna saygı göstermiş ve onların haklarını savunmuştur. Hz. Peygamber, insanları Hz. Âdem'in çocukları olarak görmüş ve bu anlayış çerçevesinde Yahudiler de dâhil olmak üzere herkesi eşit kabul etmiştir. Bundan dolayı sözleşme, adalet ve eşitliğin herkese, inanç farklılıklarına bakılmaksızın uygulanmasını öngörmüştür.¹⁰⁰

3.1.3. Toplumsal Güvenliğin Sağlanması: Karşılıklı Sorumluluk ve Sosyal Dayanışma

Medine Sözleşmesi, farklı inanç ve etnik grupların birbirlerine karşı yükümlülüklerini ve dış tehditlere karşı kolektif savunmayı güçlendiren maddeler içermektedir. Sözleşmeyle atılan bu adımlar, Medine'de sosyal uyumu ve istikrarı sağlamış, güvenlik endişelerini azaltarak toplumsal dayanışmayı pekiştirmiştir. Hz. Peygamber'in önderliğinde başta Yahudiler ve diğer topluluklar arasında anlayış ve hoşgörüyü teşvik eden bu antlaşma, toplumsal eşitlik ve önyargısızlık anlayışını pekiştirmiştir.

çözümünde adil ve eşit bir tutum benimsemiştir. Bu yaklaşım, karşılaştığı zorluklara ve muhatap olduğu farklı toplulukların tutumlarına rağmen, barışçıl ve adaletli bir çözüm yolunu tercih ettiğini göstermektedir. Muhammed b. Yusuf Salihî, *Subulu'l-hudâ ve'r-raşâd fi sîret-i Hayri'l- i'bâd*, thk. Fehim Muhammed Şeltuti - Cevdet Hilali (Kahire: ts.), 5/458.

⁹⁶ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr*, thk. Rüşdî Sâlih Melhas (Beyrut: Dâru'l-Endülüs, ts.), 2/121.

⁹⁷ Sayın, “Din ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı”, 30.

⁹⁸ Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed ed-Dülâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, thk. Ebû Kuteybe el-Firyâbî (Beyrut - Lübnân: Dâru İbn Hazm, 1421), 2/523 (H no: 949, 950).

⁹⁹ Tayâlisî, *Müsned*, 3/62 (H no: 1551); İbn Râhûye, *Müsned*, 2/335 (H no: 861).

¹⁰⁰ H. İbrahim Acar, “Hürriyet ve Eşitlik Kavramları Ekseninde Demokrasi ve İslam Konusunda Bazı Mülâhazalar”, *İslam Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2003), 94.

Medine Sözleşmesi, Yahudiler ve Müslümanlar dâhil tüm toplulukların birbirlerini koruma ve dış tehditlere karşı birleşik bir cephe oluşturma sorumluluğunu belirlemiştir.¹⁰¹ Özellikle, 37 a ve 37 b maddeleri, saldırı durumunda her grubun kendi savaş masraflarını karşılaması ve karşılıklı yardım sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁰² Bu maddeler, kötülük yerine iyi niyetin hüküm sürmesini, müttefiklere karşı suç işlenmemesini ve mazlumlara yardım edilmesini öngörmektedir. Böylece, Medine Sözleşmesi ile topluluklar arası sorumlulukların netleştiği, dış saldırılara karşı kolektif savunmanın güçlendiği ve bunun da sosyal uyum ile istikrarı artırdığı anlaşılmaktadır.

Medine Sözleşmesi'ndeki 38. madde, Medine'nin dış saldırılara karşı korunmasında Yahudilerin Müslümanlarla birlikte savaşmaları durumunda, savaşın mali yükümlülüklerine katılmalarını öngörmektedir.¹⁰³ Bu madde, karşılıklı sorumluluk ve dayanışmayı açıkça vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Yahudiler ve Müslümanlar arasında ortak savunma yükümlülüğü belirlenmiş ve topluluğun bütünlüğü ile güvenliği için birlikte hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sözleşme, Medine'nin tüm sakinlerinin, şehrin güvenliği ve refahı için birlikte çalışmasını vurgulamıştır. Bu diplomatik yaklaşım, toplumun tüm paydaşlarının ortak savunma çabalarına katılımını teşvik ederken, her grubun şehrin güvenliğine katkıda bulunmasının önemini ifade etmektedir. Dolayısıyla antlaşma farklı inanç gruplarının eşit sorumluluk taşımasını ve ortak tehditlere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayarak toplumsal uyumu ve güvenliği pekiştirmiş, her topluluğun güvenlikteki rolünü tanıyarak, ortak bir amaca odaklanmalarını sağlamıştır. Bu yaklaşımla, Hz. Peygamber Medine'de dayanışma ve birlik ruhunu oluşturmuştur.

3.2. Hudeybiye Antlaşması

Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması sırasındaki tavrını anlamak için dönemin siyasi konjonktürünü göz önünde bulundurmak gereklidir. Hudeybiye Antlaşması'nın öncesi, süreci ve sonucu, uzun vadeli stratejik hedeflerle şekillendirilmiştir. Hz. Peygamber, antlaşma öncesinde kararlı

¹⁰¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 430,431; Kapar, "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed'in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliliği", 67. Medine Sözleşmesi'nin detaylı incelemesi, ülke güvenliğinin sağlanmasının huzur ve mutluluk için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Sözleşmede yer alan maddelerden biri, "Bu sahifenin gösterdiği kimseler lehine Yesrib vadisi (Medine) harâm (dokunulmaz) bir yerdir" şeklinde olup, Medine'nin güvenliği ve dokunulmazlığına özel bir önem atfetmektedir. Bu madde, Medine toplumunun güvenliğini ve istikrarını sağlamak için alınan önlemleri ve Medine'yi bir barış ve güvenlik bölgesi olarak belirlemeyi vurgulamaktadır. Bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 37/312 (H No: 22630).

¹⁰² Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 48.

¹⁰³ Doygun, *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*, 48.

ve dengeli, sözleşme sırasında sabırlı ve prensipli, sonrasında ise örnek bir liderlik sergilemiştir. Hicretin altıncı yılında Medine, Mekke, Gatafân ve Fezâre kabileleri ve Hayber'deki Yahudiler tarafından tehdit ediliyordu. Bu zor durumda Hz. Peygamber, Mekkelilerle ilişkileri geliştirmek için bazı planlı hamleler yaptı. 627 yılında Mekke'nin fakirlerine yardım gönderdi; Ebû Süfyân'ın (ö. 31/651-52) kızı Ümmü Habîbe (ö. 44/664) ile evlenerek önemli bir aile bağı kurdu; Ebû Süfyân'a Medine hurması göndermiş ve satamadığı derileri satın almıştır.¹⁰⁴ Tüm bu hamleler, Mekkelilerle dostane ilişkiler kurma çabasının bir parçasıydı ve bu aşamalar antlaşma yolunda önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Hicretin altıncı yılında, Hz. Peygamber rüyasında sahâbesiyle Kâbe'ye giderek tavaf yaptıklarını gördü.¹⁰⁵ Bu rüya üzerine, Zilkade ayında umre yapmak amacıyla Medine'den hareket etti¹⁰⁶ ve niyetini tüm bölgeye ilan etti.¹⁰⁷ Yaklaşık 1400-1500¹⁰⁸ kişiyle yola çıkan Hz. Peygamber, sadece savunma amaçlı kılıçlarını alıp kurbanlık develer götürdü. Bu, onun iyi niyetini açıkça gösteriyordu.¹⁰⁹ Sürecin başından sonuna kadar savaşmak istemeyen Hz. Peygamber, müşriklerin provokatif eylemlerine karşı sabırla hareket etti. Haram ayda yola çıkarak ve Kureyş tarafından gönderilen birlikten yakaladığı kişileri serbest bırakarak iyi niyetine dair yaklaşımını somutlaştırmıştır.¹¹⁰

Hz. Peygamber'in Hudeybiye sürecindeki stratejik zekâsı, liderlik becerilerinin pratik bir örneğidir. Müslümanların sadece ibadet amacıyla geldiklerini vurgulaması, Müslümanları diğer kabileler gözünde meşru ve saygın kılmış, Kureyş'in engellemelerini haksız ve kabul edilemez göstermiştir. Bu durum, Kureyş'i zor bir seçimle karşı karşıya bırakmıştır.¹¹¹ Hz. Peygamber'in Hudeybiye'deki tavrı, kamuoyunu okuma yeteneğini de ön plana çıkarmaktadır. Gösterdiği sabır ve öngörü, onun diplomasi alanındaki üstün yeteneklerini ortaya koymuş ve stratejik düşüncenin ve toplumun nabzını tutmanın etkin bir diplomasi için ne kadar hayati öneme

¹⁰⁴ Muhammed Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/297-298.

¹⁰⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. el-Vâkidî, *el-Meğazi* (Beyrut: A'lemü'l-Kütüb, 2006), 405.

¹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 2/392 (H no: 914).

¹⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 854.

¹⁰⁸ Dârimî, "Siyer" 18.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/212 (H no: 18910); Buhârî, "Şurût", 15; Yüksel, "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler", 465.

¹¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/459.

¹¹¹ Yüksel, "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler", 468.

haiz olduğunu göstermiştir.¹¹² Hudeybiye Antlaşması, savaş isteyen ve Müslümanları yok etmek için fırsat kollayan düşmanlarını barışa zorlayan bir siyaset başarısının ürünü olmuştur. Antlaşma öncesi, esnası ve sonrasında yaşanan gelişmeler hem kısa hem de uzun vadede değerlendirildiğinde, başlangıçta müşriklerin zaferi gibi görünen bu durumun, zamanla Hz. Peygamber'in vahiy rehberliğindeki uzun vadeli icraatlarının başarısıyla sonuçlandığı görülmektedir.¹¹³

Anlaşma sonrası nazil olan Fetih Sûresinde Yüce Allah'ın buyurduğu gibi, bu olay "Feth-i Mübin" olarak nitelendirilmiştir.¹¹⁴ Bu zafer, İslâm tarihinde önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in sabır, planlama, kriz yönetimi, toplumsal desteği kazanma ve psikolojik etki yaratma konularında Hudeybiye'de sergilediği tutum günümüz diplomasi uygulayıcıları için ders alınabilecek güzel örnekler sunmaktadır.

3.2.1. Önleyici Stratejiler Geliştirme

Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması sürecinde kendisinin ve sahâbenin güvenliğini sağlamak amacıyla sürekli tedbirler almış¹¹⁵, müşriklerin tüm hareketlerini dikkatle izlemiştir.¹¹⁶ Bu dönemde iyi ilişkiler sürdürülen Huzâa kabilesinden gelen bilgilerle müşriklerin hareketlerini anlık olarak takip ederek herhangi bir istenmeyen duruma karşı önceden hazırlıklı olmuştur.¹¹⁷ Hz. Peygamber, Hudeybiye'de barış için, ilk olarak Hırâş b. Ümeyye'yi (ö. 60/680) Mekke'ye elçi olarak göndermiş, ancak bu girişim başarısız olduğunda ve Hırâş öldürülme riskiyle karşı karşıya

¹¹² Hudeybiye Antlaşması, İslâm tarihinde eşsiz bir zaferdir. Bu antlaşmanın ardından birçok kişi İslâm'ı benimsemiştir. Müslümanlar ile Mekke Müşrikleri arasındaki ilişki için engeller kaldırılmış, Medine İslâm Devleti, ezeli düşmanı ile güvenli bir zeminde varlığını sürdürmüştür. Bk. Çelik, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 264.

¹¹³ Yüksel, "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açısından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler", 480.

¹¹⁴ el-Fetih 48/1.

¹¹⁵ Hz. Peygamber, Kureyşlilerin niyetlerini öğrenmek için Büsr b. Süfyân el-Ka'bi'yi önceden Mekke'ye göndermiş ve ondan bilgi toplamasını istemiştir. Ayrıca, Abbâd b. Bîşr liderliğindeki 20 kişilik bir Müslüman grubu gözcü olarak atamıştır. Büsr b. Süfyân, Mekke'de müşriklerin planlarını dinleyip döndükten sonra Gadîri'l-Eştât bölgesinde Hz. Peygamber ile buluşmuş ve Mekkelilerin, çevre kabilelerden oluşan Ehâbiş gücünü toplayarak Müslümanların Mekke'ye girişini engellemeye kararlı olduklarını bildirmiştir. Bilgi için bk. Vâkidî, *el-Meğazi*, 574-580.

¹¹⁶ Yüksel, "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açısından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler", 466.

¹¹⁷ Ramazan Özmen, "Hudeybiye Barış Antlaşması ve Hadislerin Anlaşılmasında Hâdiselerin Arka Planını Okumanın Sunacağı İmkanlar Üzerine Bir Deneme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2018), 287-288.

kaldığında¹¹⁸ güvenliği ve diplomatik ilişkileri daha iyi yönetebilmek için Kureyş liderleriyle olan akrabalık bağlarına sahip Hz. Osman'ı elçi olarak seçmiştir. O bu tercihle, müzakereler için daha elverişli bir ortam yaratmayı amaçlamış ve tansiyonu düşürmüştür. Hz. Peygamber'in süreçteki önleyici tedbirleri, kriz yönetiminde proaktif ve iyi niyetli yaklaşımların ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.2. Dosta / Düşmana Karşı Kararlılık ve Azmi Yansıma

Hz. Peygamber'in liderlik vasıflarından biri de zor zamanlarda gösterdiği kararlılık ve azimdir. Hz. Peygamber, Hudeybiye sürecinin tamamında kararlı bir duruş sergilemiştir. O, zaaf göstermenin müminlerin moralini bozup karşı tarafı güçlendireceğini bilerek sahâbesiyle birlikteliğini ve dirayetli imajını korumuştur. Hicretin altıncı yılında, Hudeybiye'de yaşanan kritik bir an, Hz. Peygamber'in duruşunu göstermektedir. Hz. Osman'ın (ö. 35/656) şehit edildiği haberi üzerine, Hz. Peygamber, savaş kararı alarak "Onlarla savaşmadan buradan ayrılmayacağım."¹¹⁹ demiş ve ashâbından "Bey'atü'r-rıdvân" adıyla anılan bir söz almıştır. Müslümanlar bu ahitleşmeyle, Kureyş'e karşı son damla kanlarına kadar savaşacaklarına dair Hz. Peygamber'e bağlılık yemini etmişlerdir.¹²⁰ İslâm tarihinde bu an, Müslümanların birlik ve kararlılığının simgesi haline gelmiştir. Ölüm ve şehâdet üzerine gösterilen sebat, müminlerin beraberliğini pekiştirirken zorluklara rağmen mücadele azmini göstermiştir. Gösterilen cesaret, Mekkelilerin durumu ciddiye almalarını sağlamış ve onları antlaşma yapmaya mecbur etmiştir.¹²¹ Yaşananlar başta Hz. Peygamber olmak üzere Müslümanların inançlarına olan sarsılmaz bağlılığını ortaya koymaktadır.

Bu olay, başta Hz. Peygamber olmak üzere Müslümanların inançlarına olan sarsılmaz bağlılığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, bu kararlılık ve azim, Hudeybiye'deki diplomatik başarıların temel taşlarından biri olmuştur. Hz. Peygamber, diplomatik girişimler ve kararlı liderliği sonucunda Hudeybiye Antlaşması'nın imzalanmasını sağlamış ve İslâm devletinin güvenliğini ve istikrarını pekiştirmiştir.

3.2.3. Karar Alma Süreçlerinde İstişareyi Merkeze Alma

Hz. Peygamber'in hayatında istişarenin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Müşriklerin Müslümanların Mekke'ye girişini engelleme niyetini öğrenince, durumu ashâbıyla istişare etmiştir. Hz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) önderliğinde sahâbe, umre yapmak istediklerini vurgulayarak Mekke'ye ilerleme konusunda fikir birliğine varmıştır. Hz. Peygamber, "Haydi öyleyse, Allah'ın adıyla yürüyünüz!" diyerek ilerleme kararı

¹¹⁸ Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", 18/298.

¹¹⁹ Buhârî, "Ahkâm" 43, "Megâzî" 37.

¹²⁰ Müslim, "Cihâd" 132.

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/437 (H no: 2707).

almış¹²² ve Müslümanlar, umre niyetiyle ihramlarını giyip yetmiş kurbanlık deve ile yola çıktılar. Hz. Ömer (ö. 73/693) ve Sa'd b. Ubâde'nin (ö. 14/635) endişelerine rağmen, Hz. Peygamber ibadet amacıyla silah taşımak istemediğini belirtmiştir.¹²³

Hz. Peygamber, doğru fikirlere büyük değer verirdi. Hudeybiye Antlaşması'nın ardından sahâbe, antlaşmanın maddelerini tam anlamadıkları için rahatsızlık hissetmiştir. Hz. Peygamber, ihramdan çıkmak için sahâbeye kurban kesmelerini ve tıraş olmalarını emrettiğinde, onlar bu talebi hemen yerine getirmemiştir. Bu duruma üzülen Hz. Peygamber, eşi Ümmü Seleme'nin (ö. 62/681) önerisiyle kurbanını kesmiş ve tıraş olmuştur; ardından sahâbe de onu takip etmiştir.¹²⁴ Bu süreçte yaşananlar, Hz. Peygamber'in istişareye verdiği önemi ve kararlılıkla hareket ederken bile istişareye dayalı bir liderlik anlayışını benimsediğini göstermekte; aynı zamanda sahâbenin de karar alma süreçlerine katılımını teşvik ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. O bu uygulamalarla, isabetli kararlar almayı, sahâbenin sorumluluk duygusunu geliştirmeyi ve onlara yönetim konusunda eğitim vermeyi amaçlamıştır.¹²⁵ Hudeybiye Antlaşması sürecindeki bu yaklaşımlar, Hz. Peygamber'in diplomatik yeteneklerini ve kriz anlarında bile doğru kararlar alabilme kapasitesini ortaya koymaktadır.

3.2.4. Geleceğe Dönük Stratejik Planlama Yapmak ve İlkeli Davranma

Hz. Peygamber'in, Hudeybiye Antlaşmasında geleceğe yönelik düşüncelere haiz olduğu müşahede edilmektedir. Çünkü gidişattaki kısa süreli zorluklara rağmen, antlaşma uzun vadede İslâm'ın yayılmasına katkı sağlayacak önemli kararlar içermektedir.¹²⁶ Hz. Peygamber, umre yolculuğu ve antlaşma sırasında doğru bildiği ilkeler doğrultusunda hareket ederek, ani tepkilerden kaçınmıştır. Böylece çelişkiden ve birbirini nakzeden eylem ve söylemlerden uzak durmuştur. Örneğin, antlaşmanın başına "Allah'ın Resûlü Muhammed" yerine "Abdullah'ın oğlu Muhammed"¹²⁷ yazılmasına onay vermek gibi toleranslar göstermiştir. Bu

¹²² Vâkidî, *el-Meğazi*, 2/580.

¹²³ Detaylı bilgi için bk. Çiğdem Gürcan, *Mekke Fethi'nin Dönüm Noktası: Hudeybiye Antlaşması* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019), 23-24 Bununla birlikte Hz. Peygamber Kureyşlilerin Müslümanların yaklaştığını öğrendikleri ve savaş hazırlıkları yaptıkları bilgisini alması üzerine, Hz. Ömer'in de önerisiyle, istişare sonucu her ihtimale karşı sonradan Medine'den savaş gereçleri getirtti. Bk. Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", 18/18/298.

¹²⁴ Buhârî, "Şurût" 15.

¹²⁵ Yüksel, "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler", 469-470.

¹²⁶ Buhârî, "Şurût" 15; Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", 18/298; Gürcan, *Mekke Fethi'nin Dönüm Noktası: Hudeybiye Antlaşması*, 37-41.

¹²⁷ Buhârî, "Şurût" 15.

esneklikler, prensiplerine zarar vermeden uzun vadeli hedeflerine olumsuz etkisi olacak katı tutumlardan kaçınmasını sağlamıştır. Hz. Peygamber'in tavrı, daha büyük ve kapsamlı hedeflerine odaklanmasını sağlamış ve uzun vadeli başarıları için gerekli zemini hazırlamıştır.¹²⁸

Hz. Peygamber, müşriklerin onurunu koruyarak diplomasi yoluyla önemli bir sonuca ulaşmıştır.¹²⁹ Hudeybiye Antlaşması ile Mekkeli müşriklerin, Medine'deki İslâm Devleti'ni resmî olarak tanımaları, ayrıca sözleşmenin değerini arttırmıştır. Böylece emniyet ortamında Müslümanlar, tebliğ faaliyetlerini rahatça yürütme fırsatı bulmuştur. Bunun yanı sıra süreç Hayber'deki Yahudi topluluğunun oluşturduğu potansiyel tehlikenin bertaraf edilmesine imkân tanımıştır.¹³⁰ Bu tespitler, Hz. Peygamber'in uzun vadeli planlarının olduğunu ve başarılı sonuçlar elde ettiğini göstermektedir.

4. Hz. Peygamber'in Diplomatik Yaklaşımları Açısından Dinî Diplomasi'nin Güncel Rolü ve Önemi

Günümüz modern çağı, temel insani değerlerin ön planda tutulup acımasızca ihlal edildiği bir dönemdir. İnsan hakları, adalet, özgürlük, eşitlik, ahde vefa ve barış gibi kavramlar, bazı ülkelerde yaşanan soykırım, çatışma ve zulümlerle çelişir hale gelmiştir. Bu durum, uluslararası ilişkilerde söz konusu değerlerin arka plana atıldığını ve sadece ülke çıkarlarının ön planda tutulduğunu gösterir.¹³¹ Roger Garaudy, "Batı'nın beş yüz sene süren yönetimini derinlemesine incelediğimizde, bundan daha korkunç bir dünya siyaseti hayal edilemez." demektedir.¹³² Batı kültürünün, ulusal çıkarları her şeyin üstünde tutarak değerleri feda etme

¹²⁸ Yüksel, "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açısından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler", 473-474.

¹²⁹ Yüksel, "Hudeybiye Antlaşması'nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açısından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler", 474.

¹³⁰ Özmen, "Hudeybiye Barış Antlaşması ve Hadislerin Anlaşılmasında Hâdiselerin Arka Planını Okumanın Sunacağı İmkanlar Üzerine Bir Deneme", 295.

¹³¹ Çelik, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*, 3; BM Genel Kurulu, Kudüs'ün statüsü ve yönetimi konusunda bir dizi karar almış olmasına rağmen, Trump yönetimi bu kararları tanımayarak Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak resmen ilan etmiştir. Bu BM Genel Kurulu kararları şu tarihlerde alınmıştır: 1947, 1948, 1949 ve 1967. Bu kararlar, Kudüs'ün özerkliği ve gayri askeri bir bölge olarak korunması gerektiğini vurgulamış, İsrail ve Filistin arasında statü sorununun çözülmesine yardımcı olmak amacıyla alınmıştır. Ancak Trump yönetimi, bu kararları tanımadığı için Kudüs'ün başkent olarak ilan edilmesi uluslararası bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bk. Mehmet Said Dilek, "Trump Yönetiminin Kudüs Kararına Analitik Bakış", *International Journal of Social Inquiry* 11/1 (2018), 114-119.

¹³² Roger Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, çev. Celal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı, 2016), 38.

eğilimi, modern ekonominin “sınırlı kaynakların sınırsız ihtiyaçlara göre taksimi” ilkesiyle vurgulanmaktadır.¹³³

Böyle bir anlayış, mevcut krizlerin ve açmazların ana nedenidir çünkü birçok masum insan böyle bir sömürüye kurban gitmektedir.¹³⁴ Çözüm, her şeyi araçsallaştıran Batı geleneğini tekrarlamak yerine, insan ve insani değerlere saygı duyan yaklaşımlar geliştirmektir. Din ve inanç konularının çıkar odaklı bir araç olarak değerlendirilmesi ile bu inançlara samimiyetle saygı gösterilmesi arasındaki fark büyüktür. Ne yazık ki, Batı medeniyeti zaman zaman kendi çıkarları doğrultusunda etik değerleri ve dinî de deforme etmiştir. Sonuçlar dünya genelinde daha fazla anlayış, sevgi ve merhametin öncelenmesini savunan yeni bir dil ve yaklaşımın ihtiyacını ortaya koymaktadır. Başta insanlık olmak üzere tüm canlılara ve çevreye önyargılardan arınmış ve evrensel değer yargılarına saygı gösteren bir şeffaflıkla yaklaşmanın gerekliliği tartışılmazdır.

Hz. Peygamber'in sünnetinden elde edilen doğruluk, hakkaniyet, samimiyet, güven, adalet, hoşgörü ve diyalog gibi temel değerler üzerine kurulu diplomasi yaklaşımı, tarihten günümüze uluslararası ilişkilerde insanlık âlemini etkilemiştir. Çağımızda, farklı inanç ve kültürlerle sahip insanlar arasında bu değerlerin teşviki ve ehemmiyetinin farklı platformlarda ön plana çıkartılması, dinî diplomasi kavramının değerini artırmıştır. Hz. Peygamber'in yöntemleri, çatışmaların çözümünde ve farklı toplumlar arasında iş birliğinin güçlendirilmesinde bir model olarak kabul edilmektedir. Büyük devletlerin dinî diplomasi alanında başarılı olabilmeleri ve inanç sahipleri ile dinî topluluklar arasında güçlü bağlar kurabilmeleri için kamu diplomasisi girişimlerinde kapsamlı, kültürel ve dinî değerlere özen gösteren kurgular geliştirmeleri gerekmektedir.

Bu bağlamda yürütülen uluslararası çalışmalarda aşırılığın her türlü formuna karşı mücadele edilmesi, din istismarının önlenmesi, öğrenci değişim programlarının desteklenmesi ve radikalizmin önüne geçilmesi amacıyla diplomatlar, dinî liderler ve akademisyenlerin yer aldığı etkinliklerin düzenlenmesi; dinî yayınlara destek sağlanması, yerel toplum liderleriyle etkileşimin artırılması; sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliğinin güçlendirilmesi ve spesifik sorunlara yönelik komisyonların kurulması gibi adımların günümüzde her zamankinden daha fazla öne çıkması

¹³³ Hasan Durmuş, *İslam İktisadî Tüketim Anlayışı: İsrâf Perspektifinden Değerlendirme* (Ankara: Orion Akademi, 2022), 7.

¹³⁴ Kapitalist sistemlerin odak noktasının kazanç olduğu ve uluslararası ilişkilerin siyasi baskı aracı olarak kullanıldığı günümüzde, yaklaşık bir milyar insan temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bu sistem altında, her beş saniyede bir çocuk yetersiz beslenme sebebiyle hayatını kaybetmekte, ekonomik çıkarlar uğruna masum canlar feda edilmektedir. Bk. Çelik, “Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Dış İlişkiler Stratejisi”, 133.

gerekmektedir. Bu yaklaşımlarla yürütülen faaliyetler, dinî diplomasiyi günümüz dünyasında daha da etkili bir hale getirirken, ülkemiz özelinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu alandaki rolünün kritik önemini gözler önüne sermektedir.¹³⁵ Hz. Peygamber'in sünnetinden ilham alan bu saygılı ve kapsayıcı metot, küresel ve yerel düzeyde dinî ve kültürel diyalogun zenginleştirilmesine değerli katkılar sunmaktadır.

Sonuç

Diplomasi, tarih boyunca devletler ve toplumlar arasındaki ilişkileri düzenlemek ve barışı korumak amacıyla geliştirilmiş temel bir düzendir. Modern dünyada iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, ekonomik entegrasyon, göçler ve siyasi değişimlerle birlikte diplomasi, geleneksel devlet merkezli yapıdan çıkmış ve kamu diplomasisi ile sivil toplum kuruluşları gibi yeni aktörlerin de dâhil olduğu geniş bir çerçeveye oturmuştur. Bu dönüşüm, dinî diplomasiinin uluslararası ilişkilerde etkin bir rol üstlenmesini sağlamıştır.

Dinî diplomasi, dinin uluslararası ilişkilerdeki rolüne yeni bir perspektif sunarak farklı kültürler arasında anlayış ve köprüler kurma potansiyeline sahiptir. Bu yaklaşım, küresel sorunlara karşı kapsayıcı ve çok boyutlu çözümler sunarak toplumlar arası iş birliğini artırmaktadır. Hz. Peygamber'in diplomatik iletişim stratejileri, modern dinî diplomasiye öncülük ederek, farklı ülke ve kültürlerle sulha dayalı çözüm arayışlarına örnek teşkil etmektedir. Hz. Peygamber'in diplomatik yaklaşımları, modern diplomasiye entegre edilebilecek birçok öğreti içermektedir. Ahlâkî ilkeler, adalet, eşitlik ve insan haklarına dayalı bir diplomasi anlayışı, günümüz uluslararası ilişkilerinde de geçerliliğini korumaktadır. Dinî diplomasi, karşılıklı anlayış ve saygıyı teşvik ederek, uluslararası ilişkilerde daha kapsayıcı ve çok yönlü bir diyalog ortamı yaratılmasına yardımcı olmaktadır.

Modern diplomasi, dinamik ve sürekli gelişen bir alan olarak uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Dinî diplomasi ise, bu alana yeni bir perspektif kazandırarak, farklı kültürler ve inanç sistemleri arasında köprüler kurma potansiyeline sahiptir. Hz. Peygamber'in diplomasiinin modern diplomasiye entegrasyonu, uluslararası ilişkilerde iş birliğini artırmada önemli bir katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, dinî diplomasiinin önemi ve potansiyeli, küresel sorunların çözümünde ve toplumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesinde önemli bir araç olarak görülmektedir.

¹³⁵ Detaylı bilgi için bk. Mehmet Özkan, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi (Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi)*, ed. Mehmet Şahin - B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015), 133-153.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in diplomatik stratejileri, modern diplomasiye uyarlanarak uluslararası ilişkilerde karşılıklı anlayış, istişare ve iş birliğini teşvik edebilecek güçlü bir model sunmaktadır. Dinî diplomasinin bu bağlamda sunduğu fırsatlar, devletler arası ilişkilerde daha adil, eşitlikçi ve insani bir yaklaşımın benimsenmesi için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, dinî diplomasi hem teorik hem de pratik düzeyde, uluslararası ilişkilerde barış ve iş birliğini teşvik eden yeni bakış açılarının geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.

Kaynakça

Abdulfettah, Ali - Halil, Muhammed. *Usûlü'l-alâkati'd-diplomasiyye ve'l-konsaliyye*. Amman: Merkezü'l-İlmi li'd-Dirasati's-Siyasiyye, 2005.

Abdurrahmanlı, Elvin - Bağış, Egemen. “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri”. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1 (31 Ocak 2021), 140-160.

Acar, H. İbrahim. “Hürriyet ve Eşitlik Kavramları Ekseninde Demokrasi ve İslam Konusunda Bazı Mülahazalar”. *İslam Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2003), 79-94.

Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh. *Kitâbü's-Şerî'a*. thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Demîcî. 5 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 2. Basım, 1420.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şu'ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. Müessesetü'r-Risâle, 1421.

Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I-II*. 2 Cilt. İstanbul: Seçkin Hukuk, 2012.

Argun, Selim - Keskin, Ümit. “Erken Dönem İslam Diplomasisinde Hediye”. *İslâmî İlimler Dergisi* 15/1 (Mart 2020), 57-94.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: Aktüel Yayınları, 2018.

Avcı, Casim. *İslam-Bizans İlişkileri*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2003.

Baydemir, Mehmet. “Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya Yönelik İnanç Diplomasisi”. *İçtimaiyat Dergisi* 6/1 (Ocak 2022), 344-364.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Şuabü'l-İmân*. thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmîd. 14 Cilt. Hindistan: Mektebetü'r-Rüşd, 1423.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *Delâilü'n-nübüvve*. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. 7 Cilt. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye - Dâru'r-Reyyân, 1408.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. Beyrut - Lübnân: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1424.

Bezzâr, Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *el-Müsned*. thk. Mahfûz Abdurrahmân Zeynullah v.dğr. 18 Cilt. el-Medînetü'l-Münevver: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988.

Bilge, Mustafa. “Necran”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/507-508. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Zahîr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. en-Necât, 1422.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâri'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1409.

Çatal, Betül - Doğan, Mustafa. “Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2018), 16-31.

Çelik, Nizamettin. *Hız. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Çelik, Nizamettin. "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Dış İlişkiler Stratejisi". *Diyanet İlmî Dergi* 55/4 (2019), 975-1009.

Çetin, Musa. "Hz. Peygamber (S.A.V.)'in Hayatında Bir İlke Olarak 'Şefkat'". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Nisan 2016), 251-269.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2016.

Dârîmî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esed. 4 Cilt. Suûdî Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 1412.

Dilek, Mehmet Said. "Trump Yönetiminin Kudüs Kararına Analitik Bakış". *International Journal of Social Inquiry* 11/1 (2018), 97-137.

Diylemî, Amal. *et-Tanzîmu'l-kânûni ed-düveli li'l-alakati'd-diplomasiyye*. Cezayir: el-Mektebetü'l-Kanuniyye, 2012.

Doğan, Recep. "Conflict Resolution Forms in the Life of Prophet Muhammad". *International Journal of Religion and Spirituality in Society* 4/2 (2017), 9-19.

Doğun, Aydın. *Erken Dönem İslam Uygarlığında Diplomasinin Gelişiminin Analizi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021.

Dûlâbî, Ebû Bîşr Muhammed b. Ahmed. *el-Künâ ve'l-esmâ*. thk. Ebû Kuteybe el-Firyâbî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1421.

Durmuş, Hasan. *İslam İktisadî Tüketim Anlayışı: İsrâf Perspektifinden Değerlendirme*. Ankara: Orion Akademi, 2022.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Meciyüddîn Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Esed Esed. 13 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn lit-Turâs, 1404.

Eren, Erdem. "Geleneksel Diplomasiden Modern Diplomasıye Diplomasinin Tarihsel Evrimi". *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi* 1/1 (2021), 32-55.

Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullah. *Ahbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr*. thk. Rüşdî Sâlih Melhas. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Endülüs, ts.

Fetlavî, Süheyl Hüseyin. *ed-Diplomasiyye'l-İslâmiyye*. Amman: Daru's-Sakâfe, 2005.

Garaudy, Roger. *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. çev. Celal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı, 2016.

Güçlü, Nezahat. "Stratejik Yönetim". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/2 (2003), 261-285.

Güngör, Haydar. "Cibrîl'in Mahiyetiyle İlgili Bir Değerlendirme". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1, 49-71.

Gürcan, Çiğdem. *Mekke Fethi'nin Dönüm Noktası: Hudeybiye Antlaşması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411.

Hamîdullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-299. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. Ankara, 2003.

Heyet. *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 4. Basım, 2013.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-'Absî. *el-Müsned*. thk. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî - Aḥmed b. Ferîd el-Mezîdî. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vaḥan, 1418/1997.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *el-Müsnedü's-sahîh ale'l-tekâsîm ve'l-envâ*. thk. Şu'ayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2. Basım, 1414.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm el-Himyerî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekâ v.dğr. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2005.

İbn Hudeyd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ahmed. *el-Misbâhu'l-mudîyy fi kütübî'n-Nebiyyi'l-ümmî ve resûlihî ile mülûki'l-erdî min Arabîyyin ve Acemîy*. thk. Muhammed Âzimuddîn. 2 Cilt. Beyrut: Alemu'l-Kitab, 1985.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Alî Şîrî. 21 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1988.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, ts.

İbn Mende, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yahya. *el-İmân*. thk. 'Alî b. Muhammed b. Nâşir el-Fakîhî. 2 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1406/1985.

İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî. *Müsned*. thk. Abdulgafûr Abdülhakk Hüseyin el-Belûşî. 5 Cilt. Medîne: Mektebetü'l-İmân, 1412.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' Ebû Abdillâh el-Basrî el-Hâşimî. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdu'l-Kadir Ata. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.

İprişli, Mehmet. "Elçi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/3-15. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

İskit, Temel. *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

Kapar, Mehmet Ali. *Heyetler: Hz. Peygamber Dönemi'nde Diplomasi*. İstanbul: Endülüs, 2017.

Kapar, Mehmet Ali. "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed'in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliliği". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (2019), 57-82.

Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1406.

Ma'mer b. Râşid, Ebû 'Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî. *el-Câmi*. thk. Habîburrahmân el-A'zamî. 2 Cilt. Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1403.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Neddaf, Muhammed Zekeriyya. *Ahlâku's-siyâse li'd-devleti'l-İslâmiyyeti fi'l-Kur'an ve's-sünne*. Dimeşk: Dâr'ul-Kalem, 2006.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî. *es-Sünen*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Haleb: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1406.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasan Abdülmünim Şiblî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.

Okumuş, Meryem. "Bir Dini Diplomasi Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Dijital Hesaplarının Diyalogsal İlişki Açısından Analizi". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Haziran 2021), 153-170.

Özdal, Barış - Karaca, Kutay. *Diplomasi Tarihi - I*. Bursa: Dora Yayınları, 2. Basım, 2017.

Özkan, Mehmet. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi (Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi)*. ed. Mehmet Şahin - B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.

Özkan, Mustafa. "Medine Vesikası". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/212-215. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Özmen, Ramazan. "Hudeybiye Barış Antlaşması ve Hadislerin Anlaşılmasında Hâdiselerin Arka Planını Okumanın Sunacağı İmkanlar Üzerine Bir Deneme". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2018), 277-298.

Salihi, Muhammed b. Yusuf. *Subulu'l-hüdâ ve'r-raşâd fi sîreti Hayri'l-i'bâd*. thk. Fehim Muhammed Şeltuti - Cevdet Hilali. 12 Cilt. Kahire, ts.

Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 2004.

Sayın, Yusuf. "Din ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 17 (2011), 233-262.

Sönmez, Zekiye. "Necrân'da Hıristiyanlık ve Hz. Muhammed'in Necrân Hıristiyan Din Adamlarıyla Münasebetleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/2 (2017), 117-148.

Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdu'r-Rahman b. Abdullah b. Ahmed b. Ebi'l-Hasan. *Ravzu'l-unf fi tesiri's-Sîreti'n- nebevîyyeti li İbn Hişâm*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târik b. İvazullah - Abdülmühsin b. İbrâhim el-Hüseynî. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, ts.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415.

Tasam (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi). Stratejik Vizyon Belgesi İnanc Diplomasisi “Sektörel Diplomasi İnşası”. PDF: Tasam Yayınları, 2015. https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_INAD_InancVizyon_TR_pdf_52e13ffa-64bc-4ba6-ae6b-8d84fb09c961.pdf

Taştüşi, Hayıl Abd’ül-Mevla. *Mukaddimetü fi’l-alâkatid’devliye*. Yermük: Daru’l-Kindî, 2010.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1419.

Tevicrî, Abdulaziz b. Osman. *es-Stratejiyyetü’s-sakafiyye li’l-âlemi’l-İslâm*. Ribat: Munazzametü’l-İslâmi li’t-Terbiyeti ve’l-Ulumi ve’s-Sakafi, 2007.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi’u’s-sahîh*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Mısır: Şerîketü Mektebe, 2. Basım, 1395.

Tuncer, Hüner. *Diplomasinin Evrimi; Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.

Tuncer, Hüner. *Küresel Diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 2006.

Uzer, Umur. *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. Uluslararası İlişkiler Girişi Kavram ve Teoriler*. ed. Haydar Çakmak. Ankara: Barış Kitapevi, 2007.

Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *el-Meğazi*. Beyrut: A’lemü’l-Kütüb, 2006.

Yaman, Ahmet. “‘Ben ve Öteki’ Kur’an’ın ‘Öteki’ ile İlişkilerde Öngördüğü Dengeli Barış Teorisi”. *İslâmî İlimler Dergisi* 3/1 (Bahar 2008), 99-106.

Yaman, Ahmet. “Sulh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/485-489. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Yılmaz, Hüseyin. “Medine Sözleşmesi Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021), 239-258.

Yılmaz, Musa K. “İslam Devletinin İlk Anayasası: Medine Vesikası”. *Köprü Dergisi*.

Yüksel, Mücahit. “Hudeybiye Antlaşması’nın Sosyo-Politik ve Stratejik Açından Tahlili Üzerine Bazı Tespitler”. *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (Haziran 2023), 459-482.

Kamu Diplomasisi Nedir? İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, 2022.